

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Philip Stålhandske

Jurister och det allmänna rättsmedvetandet

En idékritisk och empirisk undersökning

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christoffer Wong

Termin för examen: period 1 VT2019

Innehåll

FÖRORD	3
1. INLEDNING	6
1.1. Bakgrund och syfte	6
1.2. Metod och avgränsningar	6
1.3. Perspektiv	8
1.4. Frågor	9
1.5. Material	9
1.6. Tidigare forskning	11
1.7. Disposition	13
2. RÄTTSMEDVETANDE OCH SOCIALISERING	14
2.1. Det allmänna rättsmedvetandet	14
2.1.1. Inledning	14
2.1.2. Olika perspektiv på rättsmedvetandet	15
2.1.3. Det allmänna rättsmedvetandet som rättskälla	19
2.1.4. Domarens egen uppfattning	20
2.1.5. Domaren och det allmänna rättsmedvetandet	21
2.1.6. Andra faktorer som påverkar dömandet	23
2.1.7. Sammanfattning	24
2.2. Socialisering av juriststudenter	25
2.2.1. Socialiseringsprocessen	25
2.2.2. Vad juristrollen innebär	27
2.2.3. Sammanfattning	29
3. STATISTISK RAPPORT	31
3.1. Inledning	31
3.2. Metod	32
3.2.1. Inledande anmärkningar	32
3.2.2. Allmänt om bestämmandet av rättsverkan av brott	34
3.2.3. Fall 1: Grov narkotikasmuggling	36
3.2.4. Fall 2: Butiksrån	37
3.3. Felkällor	37
3.4. Det insamlade materialet	42
3.4.1. Metadata	42
3.4.2. Fall 1: Narkotikasmuggling	44
3.4.3. Fall 2: Butiksrån	48
3.5. Hypotesprövning	51
3.5.1. Kort förklaring av hypotesprövning	51
3.5.2. Formulerade hypoteser	52

3.5.3. Fall 1: Narkotikasmuggling	55
3.5.4. Fall 2: Butiksrån	63
3.5.5. Sammanfattning	69
4. ANALYS	72
4.1. Vad är ett allmänt rättsmedvetande?	72
4.2. Empiriska resultat	72
4.2.1. Juriststudenter och allmänheten	72
4.2.2. Utbildningens inverkan på attityder	74
4.2.3. Tolkning	75
4.3. Det allmänna rättsmedvetandets roll i en modern straffrätt	76
4.4. Framtida forskning	79
BILAGA A: ENKÄT, INKLUSIVE ETT FALL	87
BILAGA B: MUNTligt ANFÖRANDE VID UTDELNING AV ENKÄT	94
BILAGA C: KODNING AV KÖN	95
BILAGA D: FORMLER	96
BILAGA E: BEGREPPSLISTA	101

Summary

It is often claimed in the public debate that the legal expertise does not respect the public's sense of justice. This is particularly common regarding judges' opinions in criminal cases concerning crimes of violent or sexual nature.

This thesis empirically investigates if the sense of justice of the legal expertise deviates from that of the public. This is done through repeating an earlier study on the public's sense of justice on law students at Lund University.

The study finds that law students in a statistically significant way deviates from the public, by advocating for deprivation of liberty to a larger extent regarding a case of super market robbery, while advocating for deprivation of liberty to a lesser extent in a case of drug trafficking. The sentences advocated by the law students are generally shorter. No statistically significant effects of the education as such are measured and the conclusion is drawn that the deviating opinions are most readily explained by processes of selection to the program.

The study is included in a critical analysis of the concept of the public's sense of justice, a concept referenced in precedents, jurisprudence and legislative history. In the analysis the argument is put fourth that the occurrence of these references indicates a need among the legal expertise to appear to derive personal opinion from an external source, even if it is vague, something that is questionable from the perspective of rule of law. Instead, arguments based in clearly formulated but personally held values are favored when the sources of law supply insufficient guidance, something that in return places new demands on the tools that need to be supplied in law school.

Sammanfattning

Ofta påstås det i den allmänna debatten att jurister inte respekterar det allmänna rättsmedvetandet. Detta är särskilt vanligt gällande domares uppfattning i straffrättsliga mål rörande vålds- och sexualbrott.

Förevarande uppsats undersöker empiriskt om juristers rättsmedvetande avviker från allmänhetens. Detta görs genom att upprepa en tidigare studie på allmänhetens rättsmedvetande på juriststudenter vid Lunds universitet.

Studien finner att juriststudenters uppfattning på ett statistiskt signifikant sätt avviker från allmänhetens genom att i studenterna högre utsträckning förespråka frihetsberövande straff för ett fall av butiksrån och i lägre utsträckning för ett fall av narkotikasmuggling. De frihetsberövande straffen som förespråkas av juriststudenterna är generellt kortare. Inga statistiskt signifikanta effekter av utbildningen som sådan framkommer och slutsatsen dras att de avvikande uppfattningarna snarast förklaras av urvalsmekanismer till programmet.

Studien inkluderas i en idékritisk granskning av det allmänna rättsmedvetandet, ett begrepp som hänvisas till i såväl praxis som doktrin och förarbeten. I analysen argumenteras för att förekomsten av dessa referenser pekar på ett behov hos jurister att förlägga en personlig uppfattning i en utomstående källa, även om den är vag, något som ur rättssäkerhetssynpunkt är tveksamt. Istället förespråkas att i större utsträckning argumentera utifrån klart uttryckta värderingar i de fall konventionella rättskällor tillhandahåller otillräcklig vägledning. Detta ställer i sin tur nya krav på vilka verktyg som behöver tillhandahållas en jurist under utbildningen.

Förord

Alla som skriver uppsats har en drös människor att tacka, men jag har nog fler än de flesta. Tack till alla föreläsare som släppt in mig på sina föreläsningar och gett mig av dyrbar tid. Tack till de hundratals studenter på grundterminerna som plikt-skyldigt fyllt i min enkät, kommit fram och frågat om ämnet eller jagat efter mig för att ge mig den sista kopian när jag lämnat föreläsningssalen. Utan er hade det inte blivit någon uppsats. Tack igen!

Min handledare Christoffer Wong har kanske tvivlat på om det här ens är juridik, men har backat mig hela vägen med utförliga och genomtänkta kommentarer. Tack!

Vid sidan av honom har David, den ende juriststudent i världen som kan matte, agerat bollplank i en sådan utsträckning att han närmast får kallas andra-handledare. Även Fanny förtjänar en sådan titel – med undantag av min opponent och min handledare lär väl ingen någonsin läsa den här uppsatsen så noga igen. Tack till mamma för att ha läst igenom allt samt till pappa och Daniel för att ha läst igenom en del.

Utän Kristina Jerres och Henrik Thams godkännande att använda deras enkät hade det här blivit en betydligt sämre uppsats, så ett stort tack för det. Jag ska också rikta ett tack till Tony och min chef Magnus, som såg till att enkäten mot alla odds och med min studentbudget faktiskt kunde skrivas ut i tusen exemplar.

På tal om Magnus vill jag också rikta ett par tack till de andra på nätkurskontoret som ställt upp som såväl testpanel och bollplank som faktiskt urval och allmänt störningsmoment. En bättre arbetsplats är svår att tänka sig och utan ert sällskap hade jag säkert blivit färdig mycket snabbare. Tänk om den sista bos-sen... fanns inom oss hela tiden?

Ett extra tack till Christian, som har stört mig i arbetet nästan lika mycket som jag stört honom. Tack också till Martin – en go kille med hjärtat på rätta stället som försöker göra rätt, även om det ofta blir fel.

Till sist, ett stort tack till idioten på Internet som jag hamnade i ett så häftigt bråk med att jag la ett halvår på att bevisa att han hade fel.

Lund den 22 maj 2019

Philip Stålhandske

Förkortningar

BrB	brottsbalken
H ₀	nollhypotes
H ₁	mothypotes
kap.	kapitel
prop.	proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
T1-T6	Termin 1-6 på juristprogrammet vid Lunds universitet
T6+	Samtliga studenter som uppgett T6 eller T7 som sista påbörjade termin
UKÄ	Universitetskanslersämbetet
uppl.	upplagan

En god och beskedlig domare är bättre än god lag, ty han kan alltid laga efter lägligheten. Där en ond och orättvis domare är, där hjälper god lag intet, ty han vränger och gör dem orätt efter sitt sinne.

Olaus Petris domarregler, ca 1540

Nämndemannasystemet e väl inte alltid perfekt kanske men om alternativet är att Bara jurister får döma folk? Har ni träffat jurister??

aslög (@aslog) på Twitter, 30 maj 2016

1. Inledning

1.1. Bakgrund och syfte

Det förs med jämna mellanrum en debatt i media gällande att jurister inom rättsväsendet inte skulle representera ett allmänt rättsmedvetande. Juristdomare, advokater och åklagare har istället en uppfattning om rätt och fel som avviker från den som finns hos gemene man eller i lagtext.¹ Uttalat eller underförstått påstås också att det här får genomslag i rättsskipningen. Lagen väger lätt för de jurister som ”ser med närmast förakt på lagstiftarna och med ointresse på drabbade medborgare”, som en kommunpolitiker uttryckte det i en debattartikel.²

Uppfattningen att ett allt för slappt rättsväsende tillåter att samhället förfaller är särskilt vanlig när det gäller vålds- och sexualbrott.³ Polisen tvär sina händer, allmänheten låser sina dörrar, lagstiftarna kämpar förgäves och brottslingarna skrattar hela vägen till sina saftiga skadestånd. Allt som ett resultat av juristernas förkärlek för milda straff.

Bakom den här typen av uttalanden finns en lång rad underförstådda antaganden, utgångspunkter och ställningstaganden att granska och diskutera. Men stämmer uttalandena? Kanske föraktar jurister verkligen allmänhetens känsla för rätt och fel? Den här uppsatsen syftar till att empiriskt undersöka hypotesen att svenska jurister har ett särskilt rättsmedvetande – ett rättsmedvetande som skiljer sig från allmänhetens.

1.2. Metod och avgränsningar

Uppsatsen använder sig huvudsakligen av en rättssociologisk metod, ett samlingsbegrepp för metoder som går ut på att studera hur samhället påverkar rättsbildning

---

¹ För en genomgång av detta, se Jerre & Tham 2010 s. 5–9. Se för samtida exempel debattartiklar av Hagwall 2018 och Kyeyune 2018.

² Hagwall 2018.

³ Dahlstrand 2012, s. 186.

och -tolkning. Professorn i rättssociologi Håkan Hydén beskriver det som att rätts-sociologin ”studerar rättsliga fenomen med samhällsvetenskapliga metoder”.⁴ Mot bakgrund av detta har metodologiska överväganden gjorts utifrån läroböckerna *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*⁵ och *Från datainsamling till rapport: att göra en statistisk undersökning*⁶ som behandlar samhällsvetenskaplig respektive statistisk metod.

Uppsatsen är indelad i två nivåer. Den första, som utgör det övergripande ramverket, är en beskrivande studie av begreppet ”det allmänna rättsmedvetandet”.⁷ Litteraturen kring begreppet kartläggs för att synliggöra fenomenets roll i såväl rättssystemet som i samhället i stort. Den andra nivån kan bäst beskrivas som en teoriprovande studie, där idéer kring domares förhållande till det allmänna rättsmedvetandet prövas empiriskt.

Att direkt undersöka domares⁸ uppfattning medför ett problem: Det kan ligga i domarens intresse att uppträda neutralt utåt. Objektivitetsidealet är starkt i svenska domstolar⁹ och att öppet blotta personliga uppfattningar skulle kunna ses som ett ställningstagande.¹⁰ Detta gäller även om domarna antas vara fullständigt säkra på att de kan hålla sina egna uppfattningar och sina domar isär. Om det dessutom faktiskt existerar en kultur av att se ”med förakt på lagstiftarna och med ointresse på drabbade medborgare”¹¹ kan det också antas finnas ett intresse hos domaren av att dölja detta. En rak fråga skulle därför vara otillräcklig.

Den här uppsatsen försöker kringgå risken att respondenterna döljer sin verkliga uppfattning genom att istället studera juriststudenter. Även om långt ifrån samtliga juriststudenter kommer att bli domare, eller ens ägna sig åt straffrätt, skulle en förändring i synsätt vartefter utbildningen fortskrider kunna indikera att

---

⁴ Hydén 2018 s. 209.

⁵ Esaiasson et al 2017.

⁶ Dahmström 2011.

⁷ Jämför kapitel 8 i Esaiasson et al 2017.

⁸ När begreppet ”domare” används i uppsatsen avses juristdomare, om inte annat anges. Lekmannadomare benämns genomgående ”nämndemän”.

⁹ Bladini 2016, passim.

¹⁰ För ett exempel på detta, se responsen från ett icke namngivet justitieråd i Axberger 1996 s. 56.

¹¹ Hagwall 2018.

jurister ”skolas in” i en viss attityd. Att studera juriststudenters attityder i förhållande till allmänheten ger också möjlighet att avgöra om en eventuell skillnad i rättsmedvetande grundas i att utbildningen drar till sig en viss grupp människor. Därutöver finns logistiska fördelar med att studera juriststudenter, då de regelbundet samlas och därför är lätta att nå med en enkät.

Den här uppsatsen har begränsats till att enbart studera studenter vid Lunds universitet, vid ett föreläsningstillfälle per termin. För att fullt ut kunna kontrollera att utfallet inte berodde på slumpmässiga egenheter i analysenheterna (det vill säga studenterna) hade studien behövt bedrivas över längre tid. Det hade varit att föredra att utföra en kohortstudie på ett flertal kursomgångar över minst tre års tid för att på ett fullgott sätt kunna kontrollera för individuell variation i sammansättningen av studenter under terminerna, samt få en större population i takt med att nya studenter tillkommer. Då det av praktiska skäl är omöjligt får resultaten tolkas i ljuset av omständigheterna och ämnet i någon mån lämnas till framtida forskning.

Den statistiska studien på juriststudenter passas avslutningsvis in i den beskrivande studien, för att komplettera bilden av det allmänna rättsmedvetandet och hur juristerna och rättssystemet förhåller sig till det.

1.3. Perspektiv

I uppsatsen anläggs bitvis ett rättssäkerhetsperspektiv som tar sin utgångspunkt i Frändbergs definition av rättssäkerhet. Enligt Frändberg krävs det att tre villkor ska vara uppfyllda för att rättssäkerhet ska sägas råda.¹² Dessa kan i grova drag sammanfattas som följer:

1. Tydliga regler.
2. Lätt tillgängliga regler.
3. Utfall som följer reglerna.

---

¹² Frändberg 2000/01 s. 274.

Frändberg listar därefter defekter som ett rättssystem kan lida av inom respektive villkor.¹³ Några av dessa redogörs för under uppsatsens gång.

1.4. Frågor

Att undersöka det allmänna rättsmedvetandet kräver att vi först backar bandet och utreder grundfrågorna: Vad är ett allmänt rättsmedvetande? Detta kräver i sin tur att vi först definierar begreppen: Vilka är ”allmänheten” och vad är ett ”rättsmedvetande”?

För att förstå förhållandet mellan det allmänna rättsmedvetandet och juriststudenter måste sedan den socialisering som sker på juristprogrammet förstås. Vad säger tidigare forskning om huruvida jurister skolas in i ett visst sätt att tänka? Därefter testas om socialisering sker. Skiljer sig juriststudenternas uppfattning om rättsverkan av brott från allmänhetens uppfattning? Oavsett om den gör det eller inte återstår frågan om en förändrad attityd till rättsverkan av brott kan utskiljas vartefter juristprogrammet fortskrider.

Frågeställningarna kring juriststudenternas synsätt relativt allmänhetens och skillnaden i synsätt mellan terminerna kan vidare preciseras genom en serie hypoteser. Utformningen av hypoteserna redovisas under ”3.5.2. Formulerade hypoteser” nedan.

Allt detta ryms under en övergripande, vagare fråga om vilken roll det allmänna rättsmedvetandet spelar och bör spela i en modern straffrätt. Denna fråga granskas även från ett rättssäkerhetsperspektiv.

1.5. Material

Fokus för uppsatsen är en statistisk rapport, baserad på en enkät (Bilaga A) som delats ut på grundterminerna på juristprogrammet vid Lunds universitet under vårterminen 2019. Enkäten bestod av två fallbeskrivningar med tillhörande frågeformulär, hämtade från Kristina Jerres och Henrik Thams undersökning av allmänhetens rättsmedvetande (2010). Studenterna ombads läsa fall där brott begåtts för att sedan uppge hur de trodde att en domstol hade dömt, vad de själva ansåg vara

---

¹³ Frändberg 2000/01 s. 274 ff.

en rättvis rättsverkan av brottet och vad de trodde allmänheten ansåg vara en rättvis rättsverkan.

Utgångspunkten för rapporten har tagits i såväl de resultat som i den metod som Jerre och Tham arbetat utifrån. Syftet har varit att kunna jämföra deras studie med den här studien. Detta då Jerres och Thams undersökning utgör den senaste större kartläggningen av den svenska allmänhetens rättsmedvetande och därför lämpar sig bäst för en jämförelse mellan allmänheten och juriststudenter.

Jerres och Thams undersökning består av sex fall, vilka av tidsskäl minskades till två fall för den föreliggande studien. I situationer där det endast finns ett fåtal fall att undersöka bör urvalet av fall inte ske slumpmässigt, utan med hänsyn till den variabel som ska kontrolleras.¹⁴ De två valda fallen, ett butiksrån och ett fall av narkotikasmuggling, valdes då de var de fall där domarpanelens bedömda straff avvek starkast från allmänhetens uppfattning i den tidigare undersökningen. I alla fall som undersöktes i Jerres och Thams studie var det utdömda straffet högre än det allmänheten ville ha, men skillnaden var störst för narkotikasmuggling och därefter butiksrån.¹⁵ Om en avvikande uppfattning hos jurister ska upptäckas är det mest sannolikt att det är i något av dessa fall. Kan ingen avvikande uppfattning uppmätas för dessa två fall är det mer sannolikt att en skillnad inte alls kan uppmätas.

De teorier som ligger till grund för den beskrivande studien är till större del hämtade från tidigare empiriska studier av allmänhetens och domares inställning till rättsverkan av brott, vilka går igenom i avsnitt 1.6 nedan. De slutsatser som dragits i de studierna har som regel satts in i ett teoretiskt ramverk gällande vad det allmänna rättsmedvetandet är och vilken roll det spelar. Rättskällor konsulteras i mycket begränsad omfattning. Viss sociologisk litteratur konsulteras också för att utröna forskningsläget gällande att skolas in i en juristutbildning.

---

¹⁴ Esaiasson et al 2017 s. 113.

¹⁵ Figur 4.14 i Jerre & Tham 2010 s. 51.

1.6. Tidigare forskning

Hela arbetet bör i någon mån betraktas som en fortsättning på och utvidgning av Jerres och Thams undersökning *Svenskarnas syn på straff* (2010). Allmänhetens attityder till rättsverkan av brott kartlades där som en del av ett pannordiskt forskningsprojekt. Uppfattningen hos allmänheten jämfördes med den bedömning av straffet enligt gällande rätt som gjorts av en panel med juristdomare. Studien visade att om respondenterna inte gavs information om straff enligt gällande rätt, utan endast bedömde omständigheterna, tenderade de att sätta lägre straff än domarna.

En liknande kartläggning gjordes av Hans-Gunnar Axberger i BRÅ-rapporten *Det allmänna rättsmedvetandet* (1996) där synen på påföljd hos flera olika grupper kartlades, bland annat juriststudenter. Rapporten diskuterade dock inte juriststudenter specifikt och undersökte inte någon utveckling inom gruppen varefter den genomgick utbildningen. Överlag framstår Axbergers syfte med att inkludera juriststudenter i studien som något oklart.

Därutöver finns även Annika Erikssons och Malin Åkerströms förstudie till Axbergers rapport, *Det allmänna rättsmedvetandet - En teoretisk och empirisk granskning*, från 1994 och rapportens föregångare från 1982: *Rättsmedvetandet i Sverige* av Per-Anders Lindén och Matti Similä.

Det allmänna rättsmedvetandet har även behandlats som en relevant faktor i vissa rättssociologiska arbeten, utan att utgöra fokus. Ett exempel på detta är Karl Dahlstrands studie av skadestånd, som utgjort en jämförelsepunkt och inspirationskälla för den här uppsatsen.¹⁶

Ett försök till kartläggning av underliggande, dolda åsikter saknas i den svenska litteraturen. Tidigare forskning har dock slagit fast att juridiskt irrelevanta omständigheter inverkar på dömandet. Den svenska litteraturen på området är begränsad. En artikel i *Juridisk tidskrift* är närmast den enda empiriska studien av

---

¹⁶ Dahlstrand 2012.

fenomenet.¹⁷ Flera utländska studier bekräftar dock bilden och forskningsläget redovisas i större detalj under avsnitt ”2.1.6. Andra faktorer som påverkar dömandet”.

Även om empiriska studier av underliggande attityder saknas tillhandahåller Moa Bladinis avhandling *I objektivitetens sken – en kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om dömande i brottmål*, en kartläggning av objektivitetsidealet hos svenska jurister.¹⁸ Några av slutsatserna har Bladini även sammanfattats i en artikel i SvJT.¹⁹

I såväl svensk som internationell litteratur har tidigare undersökningar gjorts av juristutbildningens socialisering av studenterna. Två avhandlingar från Uppsala universitet behandlar på olika sätt hur jurister skolas in i bilden av sin yrkesroll: Ann Blücker's studie av inläringen av ett juridiskt språk²⁰ och Thérèse Hartmans studie av etnisk mångfald vid högskolan.²¹ Båda har tillhandahållit värdefulla insikter och utgångspunkter för den här uppsatsen.

Peter Svensson har i sin granskning av marknadsföringsmaterialet till juristutbildningen vid Lunds universitet presenterat vad han uppfattar som juristutbildningens underliggande värdesystem.²² Då Svenssons artikel granskat juristprogrammet på just Lunds universitet har den fått en särskilt framskjuten roll i att förstå resultatet.

För att utreda den juridiska relevansen av juristernas rättsmedvetande har även litteraturen kring rättskälleläran konsulterats. Här har Axbergers rapport varit särskilt hjälpsam, då den kopplat ihop idén om ett ”allmänt” rättsmedvetande med vad som egentligen utgör en rättskälla.²³

Vad som helt saknats i litteraturen, och vad den här uppsatsen avser att bidra med, är två saker. För det första en kvantitativ kartläggning av den inverkan ju-

---

¹⁷ Pettersson, Dahlman & Sarwar 2017/18.

¹⁸ Bladini 2013.

¹⁹ Bladini 2016.

²⁰ Blücker 2010.

²¹ Hartman 2009.

²² Svensson 2009.

²³ Axberger 1996 s. 16–30.

ristprogrammets socialisering har på bedömningen av påföljd och annan rättsverkan av brott. För det andra en ansats att koppla ihop teorin kring ett allmänt rättsmedvetande med socialiseringen av jurister och juridiskt irrelevanta aspekters inverkan på dömandet. I kombination pekar detta på brister som tidigare lämnats outredda i den juristroll som förmedlas inom juristutbildningen.

1.7. Disposition

Uppsatsen är indelad i tre huvudsakliga delar: En teoretisk, en statistisk och en del som utgörs av en avslutande analys. Statistiska data är aldrig neutrala, utan i stor utsträckning beroende av sin inramning.²⁴ Uppsatsen inleds därför med en genomgång av litteraturen kring begreppet rättsmedvetande, samt dess eventuella betydelse som erkänd eller önskad rättskälla. Därefter görs en kort översyn av litteraturen kring den socialiseringsprocess som juristprogrammet innebär. Efter att den teoretiska inramningen etablerats presenteras den statistiska rapporten, där teorin testas genom formuleringen av en serie hypoteser. Avslutningsvis förs en diskussion kring resultaten, dess betydelse samt framtida forskning.

Då det rör sig om en uppsats i juridik och inte statistik tar de matematiska uträkningarna begränsad plats i den löpande texten, utan koncentreras huvudsakligen till Bilaga D för den som närmare vill granska beräkningarna. Excelfilen med rådatan ligger tillgänglig på en länk som tillhandahålls i referenslistan.²⁵ Vissa statistiska termer förklaras också i Bilaga E.

---

²⁴ Dahmström 2011 s. 437 f.

²⁵ Stålhandske 2019.

2. Rättsmedvetande och socialisering

2.1. Det allmänna rättsmedvetandet

2.1.1. Inledning

Med rättsmedvetande avser jag kunskaper och föreställningar om samt attityder till olika rättsliga fenomen. Med rättsliga fenomen åsyftas såväl lagar, brott, straff och påföljder som hela rättssystemet.²⁶

Så formulerar sig sociologen Ulla Bondeson i sin arbetsdefinition av begreppet ”rättsmedvetande”, en definition som den här uppsatsen ansluter sig till. För att sedan kunna utsträckas till att kallas ”allmänt” måste rättsmedvetandet enligt Bondeson också ha en viss struktur, ett visst innehåll och någon sorts uniformitet i befolkningen. Detta är nödvändigt om rättsmedvetandet ska kunna inverka bestämmande på rätten.²⁷ Definitionen presenteras i en artikel som illustrativt benämns ”Det allmänna rättsmedvetandet – En legal fiktion”. Bondesons uttalade syfte är att angripa vad hon menar vara ett ideologiskt motiverat ställningstagande, förklätt som en faktauppgift om världen. Vad Bondeson argumenterar för är att ett rättsmedvetande som uppfyller den grundläggande definitionen inte finns.²⁸

Som redovisas nedan är varken Bondesons definition eller hennes uppfattning om det allmänna rättsmedvetandet som en fiktion helt okontroversiella. Anledningarna till att den här uppsatsen ansluter sig till definitionen kommer utvecklas vidare i det här kapitlet, men har sin grund i dess klara avgränsning och empiriska grund.

Begreppet ”rättsmedvetande” är till att börja med svårt att avgränsa från närliggande begrepp som ”rättskänsla” och ”rättsuppfattning”. Rättskänsla kan tolkas

---

²⁶ Bondeson 1979 s. 128.

²⁷ Bondeson 1979 s. 125.

²⁸ Bondeson 1979 s. 127.

som en enskild individs uppfattning,²⁹ medan rättsmedvetande och rättsuppfattning tycks definieras mer som kollektiva uppfattningar i ett samhälle eller en kultur³⁰ och ofta behandlas synonymt.³¹ I den här uppsatsen används genomgående ”rättsmedvetande”.³²

Enligt Bondeson själv har hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet dock oftast ganska lite att göra med faktiska förhållanden och mer att göra med ett försök att rationalisera politiska ändamål.³³ Hänvisningar till ett allmänt rättsmedvetande görs i förarbeten,³⁴ praxis,³⁵ riksdagsdebatter³⁶ och allmän debatt.³⁷ Inte sällan används det som ett argument för utformningen av påföljdssystemet, där individualpreventiva behandlingsåtgärder påstås vara alltför stötande för det allmänna rättsmedvetandet,³⁸ vilket är en av anledningarna till att påföljder ligger i fokus för den här studien. Vad begreppet faktiskt betyder verkar dock variera.

2.1.2. Olika perspektiv på rättsmedvetandet

Dag Victor har i ett ofta citerat anförande vid det tjugonionde nordiska juristmötet i Stockholm delat upp synen på det allmänna rättsmedvetandet i två kategorier. Den första är vad Victor kallar ”reduktionistisk” och definierar det allmänna rättsmedvetandet som uppfattningen hos en viss grupp människor som benämns allmänheten. Det reduktionistiska allmänna rättsmedvetandet går att mäta empiriskt, genom att fråga flera individer och sedan konstaterar vad gruppen i allmänhet har

---

²⁹ *Nationalencyklopedin*, rättskänsla <<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rättskänsla>> (hämtad 2019-04-04).

³⁰ *Nationalencyklopedin*, rättsuppfattning <<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rättsuppfattning>> (hämtad 2019-04-04); *Nationalencyklopedin*, rättsmedvetande <<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rättsmedvetande>> (hämtad 2019-04-04).

³¹ Se exempelvis Jerre & Tham 2010 s. 7.

³² Begreppet är också det mest använda av de tre sedan 2004 enligt Google Trends, ”rättsmedvetande, rättsuppfattning, rättskänsla”

<<https://trends.google.com/trends/explore?date=all&q=r%C3%A4ttsmedvetande,r%C3%A4ttsk%C3%A4nsla,r%C3%A4ttsuppfattning>> , 2019 (besökt den 6 april 2019).

³³ Bondeson 1979 s. 141. Se även Träskman 2015 s. 434.

³⁴ Träskman 2015 s. 428; Axberger 1996 s. 20.

³⁵ Axberger 1996 s. 21-23.

³⁶ Axberger 1996 s. 13.

³⁷ Axberger 1996 s. 12.

³⁸ Bondeson 1979 s. 127; Träskman 2015 s. 428 f.; Axberger 1996 s. 14.

för uppfattning.³⁹ Det reduktionistiska perspektivet är det klart dominerande idag,⁴⁰ och är det perspektiv som den här uppsatsen ansluter sig till. Bondesons definition är verifierbar och ger uttryck för en generalisering utifrån flera uppmätta fall och hennes studie används uttryckligen av Victor som ett exempel på det reduktionistiska perspektivet.⁴¹

Utöver det reduktionistiska, empiriska perspektivet finns också vad Victor kallar ett ”holistiskt” perspektiv på det allmänna rättsmedvetandet. Ett sådant perspektiv tar inte de enskilda observationerna som utgångspunkt för att därifrån bygga ett system, utan börjar i ett uttolkat helhetsgrepp om den allmänna uppfattningen som fångar något mer komplext än vad ren empiri kan göra. Victor härleder det holistiska perspektivet till den tyska historiska skolan.⁴²

Axberger bygger vidare på Victors idé om ett holistiskt allmänt rättsmedvetande i form av vad han kallar det ”antagna” rättsmedvetandet. Detta delar han in i tre underkategorier: det folksjäligena, det historiskt-kulturella och det tidsbundna rättsmedvetandet.⁴³

De tre begreppen kan sägas ligga på en fallande skala i termer av mysticism eller, mer välvilligt uttryckt, på en stigande skala av exakthet:

1. Enligt idén om det *folksjäligena* rättsmedvetandet skulle en del av juristers arbete vara att uttolka något slags nationell identitet. Exakt hur det skulle gå till är oklart. Som Axberger själv anmärker finns det historiskt sett goda skäl att vara försiktig med att föra in den här typen av idéer om en mystisk folksjäl och ”Blut und Boden” i rättsordningen.⁴⁴

---

³⁹ Victor 1982 s. 152 f.

⁴⁰ Axberger 1996 s. 39 f., Victor 1982 s. 152.

⁴¹ Victor 1982 s. 153 not 3.

⁴² Victor 1982 s. 153–155.

⁴³ Axberger 1996 s. 43–47.

⁴⁴ Axberger 1996 s. 43–47. Se för definition av ”Blut und Boden” *Nationalencyklopedin*, ”Blut und Boden”, tillgänglig på <<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/blut-und-boden>> (hämtad 2019-05-07).

2. Det *historiskt-kulturella* rättsmedvetandet baseras på studier av rättsordningen och ett försök att bevara en rättstradition för att undvika tvära brott med historien.⁴⁵
3. Det *tidsbundna* rättsmedvetandet syftar helt enkelt på den för tillfället rådande uppfattningen i rättsliga frågor och är svår att skilja från det uppmätta (reduktionistiska) rättsmedvetandet.⁴⁶

Oavsett vilken av definitionerna som väljs ställs vi fortfarande inför en följdfråga: vilka är allmänheten? Den enklaste definitionen av allmänheten är att utgå från medborgarna i en stat. Det är dessa som lyder under, och indirekt beslutar över, en rättsordning. Det är dock en utgångspunkt som är mer komplicerad än den först framstår. I SOU 1986:14 gällande förändringar av påföljdssystemet skrev utredarna följande:

Att det allmänna rättsmedvetandet bör ha en grundläggande betydelse vid straffvärdebedömningarna är klart. Vårt demokratiska statsskick syftar ju till att omsätta människornas uppfattning i allmänhet till praktisk politik. Frågan är bara om man kan tala om ett ”allmänt” rättsmedvetande när det gäller olika brotts svårhet. Människors uppfattning om hur ett brott skall värderas i förhållande till andra brott är beroende av ålder, utbildning, status, vilken inställning man har till allmänna samhällsfrågor osv. Uppfattningen är också beroende av variationer mellan stad och land.⁴⁷

Som anmärktes ovan menade Bondeson att tanken på ett ”allmänt” rättsmedvetande kräver en viss uniformitet i befolkningen. Den uniformiteten är en fiktion. Oavsett hur ”allmänheten” definieras är den enligt Bondeson allt för mycket som skiljer den åt för att någon uppfattning ska kunna ses som uniform, eller så omfattas en för liten grupp för att den ska kunna kallas ”allmänhet”.⁴⁸

För den holistiska idén om ett allmänt rättsmedvetande är bristen på uniformitet i befolkningen ett mindre problem. Victor refererar till rättsvetenskapsmannen Hagströmer, som menade att ordet ”allmänt” inte ska tas alltför bokstavligt,

---

⁴⁵ Axberger 1996 s. 43–47.

⁴⁶ Axberger 1996 s. 43–47.

⁴⁷ SOU 1986:14 s. 144.

⁴⁸ Bondeson 1979 s. 128.

utan begränsas till ”normala samhällsmedlemmar”, bestämt av folkets historiska och kulturella utveckling.⁴⁹

Uppmätta skillnader mellan allmänhetens och juristers uppfattningar kan utgöra ett problem endast för den som ansluter sig till den reduktionistiska synen på ett allmänt rättsmedvetande. Utifrån det holistiska perspektivet är det den utbildade expertisen som uttolkar det allmänna rättsmedvetandet och expertisen som avgör om den har rätt – de enda som kan ha fel är allmänheten.⁵⁰

Att skillnader i uppfattning mellan allmänheten och jurister inte är ett problem enligt det holistiska perspektivet innebär inte att ”det allmänna rättsmedvetandet” skulle vara oviktigt. Enligt den så kallade tyska historiska skolan, som la grunden för det holistiska perspektivet, är folksjälens själva grunden för rättssystemets legitimitet.⁵¹ Den tyska historiska skolans inflytande är tydligt ända in i modern tid. Via personer som Hagströmer och straffrättskommitténs ordförande Birger Ekeberg fördes idén om det något mystiska allmänna rättsmedvetandet som grunden för systemets legitimitet vidare in i våra dagar.⁵² Detta syns till exempel i den ovan citerade SOU 1986:14, som anger att ”det allmänna rättsmedvetandet bör ha en grundläggande betydelse vid straffvärdebedömningarna är klart”⁵³ eftersom statsskicket syfte är att omsätta människors vilja i allmänhet till handling.

Citatet ur SOU 1986:14 beskriver, utöver rättsmedvetandets betydelse för legitimiteten, det allmänna rättsmedvetandet som en rättskälla vid straffvärdebedömningar. En möjlig tolkning är att det även omfattar det konkreta straffvärdet i det enskilda fallet. Att det allmänna rättsmedvetandet accepteras som centralt för systemets legitimitet innebär dock inte nödvändigtvis en acceptans för att använda det som rättskälla.

---

⁴⁹ Victor 1982 s. 157 f.

⁵⁰ Jämför Victor 1982 s. 155.

⁵¹ Axberger 1996 s. 34.

⁵² Axberger 1996 s. 34–37; Victor 1982 s. 156 ff.

⁵³ SOU 1986:14 s. 14.

2.1.3. Det allmänna rättsmedvetandet som rättskälla

Det är viktigt att skilja på två definitioner av begreppet rättskälla: en sociologisk och en juridisk. Enligt en sociologisk definition kan det allmänna rättsmedvetandet mycket väl vara en rättskälla, då begreppet omfattar samtliga källor som faktiskt påverkar domaren. En juridisk definition av begreppet, vilket är vad som menas här om inte annat anges, avser faktorer som definieras som rättskälla enligt rättsordningen. För en närmare diskussion av rättskällebegreppet, se nedan under ”2.1.4. Domarens egen uppfattning”.

I sin översikt över litteraturen kring rättskällevärdet och allmän rättslära 1996 hittar Axberger knappt några omnämningar alls av det allmänna rättsmedvetandet. Att använda det allmänna rättsmedvetandet som rättskälla tycks vara en praktik med undanskymd plats.⁵⁴ Tidigare under 1900-talet var stämningen anorlunda. Hagströmer menar i sin bok om svensk straffrätt att det allmänna rättsmedvetandet ”antingen medelbart eller omedelbart [är] källan för all positiv straffrätt”. Lagstiftningen kom visserligen i första hand, men var en medelbar förlängning av det allmänna rättsmedvetandet. Det var därför okontroversiellt att använda det som rättskälla.⁵⁵ Så sent som 1962 uttalade Nils Beckman, ledamot i straffrättskommittén, att utfyllandet av luckor i lagen skulle ske med hjälp av det allmänna rättsmedvetandet. Beckman menade visserligen att någon ”Medelsvensson” inte finns, men att idén ändå kunde ha värde som abstrakt norm.⁵⁶ Beckman anslöt sig alltså i Hagströmers efterföljd till idén om ett holistiskt rättsmedvetande.⁵⁷

Victor och Axberger, som skriver under 1980- respektive 1990-talet, ställer sig på inget sätt avvisande till att det allmänna rättsmedvetandet på något sätt inverkar på juridiken. De välkomnar huvudsakligen att det reduktionistiska rättsmedvetandet tillåts inverka på kriminalpolitiken – men även om de båda säger sig

---

⁵⁴ Axberger 1996 s. 7.

⁵⁵ Hagströmer, *Svensk straffrätt*, första bandet, Uppsala 1901–1905, kap. 3, citerad i Victor 1982 s. 156.

⁵⁶ Beckman, B., ”Lagtillämpning och prejudikat”, *TSA* 1962, s. 161, citerad i Axberger 1996 s. 36.

⁵⁷ Victor 1982 s. 157.

ta tydligt avstånd från det holistiska perspektivet på det allmänna rättsmedvetandet vill de inte avskrika det helt. Det finns, menar de båda, ändå någonting svårdefinierat men värt att bevara i begreppet.⁵⁸

Även rättsvetaren Alexander Peczenik har i en statlig utredning från 1999 uttryckt att det allmänna rättsmedvetandet inte kan eller bör ignoreras. Peczenik är dock något tydligare med vad han avser med begreppet och hänvisar till vissa allmänt vedertagna värden som, även om de inte ensamma kan skapa rätt, måste ses som en rättskälla bland andra. Bland annat ”rättssäkerhet; likhet inför lagen; culperegeln (att man i princip inte bör hållas ansvarig för oväntade konsekvenser av sina handlingar) [...] vissa principer som gäller olika rättskälle- och lagtolkningsfrågor m.fl.” Dessa värden går tillbaka till romarriket och för den som avviker från dem blir historiens dom enligt Peczenik hård. De är också enligt Peczenik oproblematiska i sig, problemen uppstår först när dessa värden ska viktas mot varandra.⁵⁹

Utöver detta finns frågan om hur hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet inom en rättskälla ska hanteras. Naturligtvis den praxis där uttryckliga hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet gör, men främst de hänvisningar som görs i förarbeten.⁶⁰ Anges i en proposition att en bestämmelse tillkommit med anledning av en förändring i det allmänna rättsmedvetandet kan det antas ställa upp ett krav på domaren att tillämpa bestämmelsen i ljuset av detta. Det kräver i sin tur att det allmänna rättsmedvetandet uttyds.

2.1.4. Domarens egen uppfattning

Huruvida domarens egen uppfattning ska tillskrivas status som rättskälla är omdiskuterat inom rättsfilosofin. Enligt den *exkluderande* rättspositivismen är en rättskälla per definition det som är en auktoritet i förhållande till domaren själv. Då

---

⁵⁸ Victor 1982 s. 159 ff.; Axberger 1996 s. 43 ff.

⁵⁹ SOU 1999:58 s. 32 f.

⁶⁰ Träskman 2015 s. 428; Axberger 1996 s. 20.

man inte kan vara sin egen auktoritet kan domarens uppfattning inte vara en rättskälla. Enligt den *inkluderande* rättspositivismen kan domarens moral vara en rättskälla om den erkänns som sådan enligt en erkänningsregel.⁶¹

För den exkluderande rättspositivismen är domarens egen uppfattning ett sakskäl, det vill säga ett skäl att handla på ett visst sätt på grund av en regels innehåll. Rättskällorna är auktoritetsskäl, ett skäl att handla på ett visst sätt på grund av vem som uttrycker regeln. Sakskäl kan också utgöra motskäl mot auktoritetsskäl och under vissa förutsättningar vara tillräckliga för att bryta auktoritetsskålet.⁶² Ett exempel på när sakskäl kan få inflytande över rättstillämpningen är när lagen ger utrymme för lämplighetsöverväganden och hänsyn till sakens natur.⁶³ Det finns alltså, enligt den exkluderande rättspositivismen, utrymme för domarens egen uppfattning att under vissa förutsättningar på ett legitimt sätt få inflytande över rättstillämpningen.

2.1.5. Domaren och det allmänna rättsmedvetandet

Vem slår egentligen fast vad som är ”skäligt” eller ”god sed” med hänsyn till sakens natur? Vem bestämmer var på straffskalan ett brott bör placeras, när lagtext och förarbeten inte ger full vägledning? Domaren själv eller en tänkt allmänhet? Frågan är på sätt och vis dum, det är naturligtvis domaren som definierar begreppet då det är domaren som dömer.⁶⁴ När en domare hänvisar till ”det allmänna rättsmedvetandet” som juridisk rättskälla eller motskäl, vilket då och då sker,⁶⁵ är det som avses vad domaren *tror* att det allmänna rättsmedvetandet är. I brist på en opinionsundersökning att basera sin uppfattning på är en tänkt allmänhet just tänkt. Samtidigt skulle en part som faktiskt åberopade en opinionsundersökning

---

⁶¹ Dahlman u.å. s. 9. Begreppet översätts ibland till ”igenkänningsregel”.

⁶² Dahlman u.å. s. 5 f.

⁶³ Dahlman u.å. s. 9.

⁶⁴ ”Domaren” används här i bred bemärkelse och inkluderar nämndemän. Observera att det här även slås fast indirekt, genom praxis (bestämd av domare).

⁶⁵ Axberger 1996 s. 21 f. För exempel från senare år, se Solna Tingsrätt, dom 2019-03-04 i mål nr B 557-19 (på s. 15); Gällivare tingsrätt, dom 2017-09-12 i mål nr B 647-17 (på s. 7); Kamrarrätten i Stockholm, dom 2013-07-01 i mål nr 677-13 (på s. 6).

som en juridisk rättskälla inte vara särskilt framgångsrikt. Sannolikt skulle det avvisas av domstolen.⁶⁶

Varje gång en domare hänvisar till allmänheten som en rättskälla som ska följas hänvisar hen alltså egentligen till sig själv. Detta är den främsta anledningen till att den här uppsatsen ansluter sig till den reduktionistiska uppfattningen om det allmänna rättsmedvetandet. De argument såväl Axberger som Victor lägger fram för att inte fullt ut överge det holistiska rättsmedvetandet tycks i någon utsträckning grundas i en ovilja att kännas vid den roll domarens personliga uppfattning spelar. Istället hänvisas till domaren som en uttolkare av en allmän vilja. Man vill ha en yttre måttstock att göra sig till uttryck för.⁶⁷

Detta kommer även till uttryck i hur domar skrivs. Bladini har i sin analys av narrativet i brottmålsdomar funnit att författarna genom olika strategier försöker skriva ut människan ur domen. Istället framträder *rättsväsendet* i olika former och på olika sätt. Det sker en förskjutning från det mänskliga subjektet (domaren) till ett ickemänskligt subjekt (domstolen).⁶⁸

Idealet kan anses lovvärt, men tycks också riskera att kamouflera den roll domarens egen uppfattning kan spela och därmed grumla diskussionen. Om något som är vagt avgränsat ska uttolkas av domaren med dåligt definierade metoder är det sannolikt att den mest betydande faktorn blir vad domaren tycker. Som Bladini tidigare har påpekat medför det dominerande objektivitetsidealet bland jurister en blindhet inför sin egen position och det faktum att alla människor styrs av internaliserade värderingar, något Bladini menar bäst motverkas genom att domaren strävar efter att uttrycka sina egna värderingar i domskälen.⁶⁹ Här har Bondesons definition fördelen att den medför att det allmänna rättsmedvetandet kan fastställas utifrån på förhand uppställda kriterier.⁷⁰

---

⁶⁶ Axberger 1996 s. 40–42. Jämför diskussionen i Axberger 1996 s. 30 f.

⁶⁷ Jämför diskussionen kring det underställda subjektet och rationell-legal auktoritet i Svensson 2009 s. 19 ff. samt diskussionen om positivistiskt objektivitetsideal i Bladini 2016 passim.

⁶⁸ Bladini 2013 s. 281–295.

⁶⁹ Bladini 2016 s. 310 f.

⁷⁰ De vetenskapsteoretiska invändningar Victor 1982 ger på s. 159 är dock i högsta grad relevanta.

Något som kan vara intressant att uppmärksamma är att användandet av det allmänna rättsmedvetandet som rättskälla i både juridisk och sociologisk bemärkelse är ett sätt att lösa en defekt i rättssäkerheten med en annan. Rättssystemet löser vad Frändberg kallar ”rättsbrist”, avsaknaden av en regel och ett brott mot Frändbergs första kriterium, genom att konstruera en ny regel. Förfarande är vanligt, men enligt Frändberg alltid tveksamt ur rättssäkerhetssynpunkt.⁷¹ Sättet man löser rättsbristen är att åberopa en otryckt rättskälla, något som är ett direkt brott mot Frändbergs andra kriterium för rättssäkerhet.⁷²

Samtidigt är det sannolikt ofrånkomligt att rättssystemet inte fullständigt kan vila på tryckta rättskällor, helt enkelt eftersom alla situationer inte går att förutse. Att hänvisa till det allmänna rättsmedvetandet som en juridisk rättskälla kan ur det perspektivet vara ett sätt att försöka kompensera för detta, jämförbart med att skriva ”det får anses att” i ett försök att föra argumentet bort från domaren som individ.⁷³

2.1.6. Andra faktorer som påverkar dömandet

Vid sidan av det legitima sätt på vilket domarens uppfattning kan få inflytande över utfallet i rättegångar finns även risken att sociologiska rättskällor påverkar rättsprocessen inom områden där varken den exkluderande eller inkluderande rättspositivismen erkänner dem. Den kanske mest citerade studien på hur sociologiska rättskällor inverkar på domar utan att vara erkända av rättsordningen är hur utfallet i israeliska nådedomar kraftigt påverkas av tiden mellan att domarna äter och när målet avgörs.⁷⁴

Även svenska studier har pekat på att domare låter sig påverkas av icke erkända sociologiska rättskällor. Pettersson, Dahlman & Sarwar har i en studie av bedömningen av skadeståndsbelopp funnit stöd för att juristdomare påverkas av juridiskt irrelevanta omständigheter i dömandet. I studien delades juristdomare in i två grupper. Båda fick bedöma skadeståndet i samma förtalsmål, men den ena

---

⁷¹ Frändberg 2000/01 s. 275.

⁷² Frändberg 2000/01 s. 277 f.

⁷³ Jämför Bladini 2013, särskilt kapitel 7.3.

⁷⁴ Danziger, Levav, & Avnaim-Pesso 2011.

gruppen gavs också informationen att målsäganden vid ett tidigare tillfälle utsatt en tredje part för samma brott. Studien visade att de domare som fått information om att målsägande tidigare hade begått samma brott dömde mindre gynnsamt för målsäganden.⁷⁵

Det har i andra studier visats att nämndemäns politiska uppfattning inverkar på deras dömande,⁷⁶ men någon studie av betydelsen av svenska juristdomares politiska uppfattning har inte identifierats under arbetet med den här uppsatsen. En studie av amerikanska federala domares domslut visar att deras domar påverkas av deras politiska hemvist.⁷⁷ Möjligheten att överföra de resultaten till Svenska dock inte överskattas, då common law-systemet i USA tillåter en långt större frihet i domarens bedömningar än det svenska systemet⁷⁸ och de studerade federala domarna i USA tillsätts genom en öppet politisk process.⁷⁹

Det tycks alltså finnas visst stöd för att domaren tar med sina värderingar och uppfattningar om rätt och fel in i rättssalen, men det besvarar inte frågan om huruvida den uppfattningen skiljer sig från den breda allmänhetens. Frågan återstår om juristutbildningen är en process som för juristernas känsla för rätt och fel längre bort från det allmänna rättsmedvetandet.

2.1.7. Sammanfattning

Det finns två dominerande perspektiv på det allmänna rättsmedvetandet: Det reduktionistiska och det holistiska. Enligt det reduktionistiska är rättsmedvetandet mätbart, medan det enligt det holistiska är en mer svårfångad storhet. De olika perspektiven är sammanknutna med hur ”allmänheten” definieras, där det reduktionistiska perspektivet syftar på en viss grupp människor medan det holistiska perspektivet beskriver en arketyp.

---

⁷⁵ n=260, p=0,003. Pettersson, Dahlman & Sarwar 2017/18. För en (kort) genomgång av p-värden, se avsnitt 3.5.1.

⁷⁶ Martén 2015; Anwar, Bayer & Hjalmarsson 2015.

⁷⁷ n=298, varierande p-värde beroende på typ av fall men generellt < 0,5. För straffrätt 0,1 < p<0,25. Nagel 1961, särskilt s. 844.

⁷⁸ Se exempelvis rollen för stare decisis enligt Bogdan 2003 s. 130 ff.

⁷⁹ Bogdan 2013 s. 128.

När det allmänna rättsmedvetandets roll som rättskälla granskas måste sociologiska och juridiska rättskällor hållas isär. En sociologisk rättskälla är allt som påverkar domslutet. En juridisk rättskälla är det som inverkar på domslutet på ett sätt som accepteras av rättsordningen. Det allmänna rättsmedvetandet har i doktrinen under 1900-talet på olika håll beskrivits som en legitim juridisk rättskälla. Samtidigt råder en enighet kring att opinionsundersökningar av vad folk anser inte kan åberopas som stöd när den allmänna uppfattningen slås fast. Detta innebär att den källa som faktiskt åberopas är domarens *uppfattning* om det allmänna rättsmedvetandet.

Tidigare forskning ger också stöd för att domare låter sig påverkas av faktorer som inte erkänns av rättsordningen. Det är därför sannolikt att även domares underliggande värderingar, vilket är vad den empiriska delen av uppsatsen undersöker, påverkar utfallet i rättegångar.

2.2. Socialisering av juriststudenter

2.2.1. Socialiseringsprocessen

Femtio procent av juristutbildningen är insocialisering i juristrollen.

Lärare på juristprogrammet vid Uppsala universitet.⁸⁰

En yrkesutbildning innebär i stor utsträckning att lära sig ett sätt att tänka. Juristutbildningen är inget undantag, men den forskning som bedrivits har på olika sätt frågat hur omfattande förändringen i sättet att tänka är och vad förändringen omfattar.⁸¹

Vad gäller utbildningssammanhang har det i den sociologiska litteraturen gjorts en distinktion mellan ”socialisation” och ”lärande”. Lärande rör inhämtningen av faktakunskaper, socialisation rör normer och värden. Normer och värden förmedlas genom en process där deltagarna i en grupp interagerar i ett visst

---

⁸⁰ Citerad i Hartman 2009 s. 129.

⁸¹ Se exempelvis Abrahamsson 1967 s. 152; Blücker 2010; Hartman 2009; Erlanger & Klegon 1978; MacLean 2010; Flower 2014.

socialt sammanhang.⁸² För en undersökning av juristers rättsmedvetande förefaller socialisationsbegreppet intressantare att studera än lärande. Lärande tycks snarare beröra den kunskap som utgör auktoritetsskäl enligt den exkluderande rättspositivismen. Vad som undersöks här är vad som omger det som formellt lärs ut, en underliggande attityd.

Sociologen Bengt Abrahamsson tar jurister som ett exempel på ett höggradigt professionaliserat yrke som ofta upplever stark samhörighetskänsla och en önskan att bevara yrkets exklusivitet. Det finns också anledning att misstänka, menar Abrahamsson, att även värderingar likriktas i någon utsträckning. Eller, som han uttrycker det, ”en viss attityd- och värdehomogenitet bland medlemmarna”.⁸³

Abrahamsson bryter ner mekanismerna bakom likriktade attityder i två kategorier: indoktrinerings effekter och urvalsmekanismer. Urvalsmekanismerna kan i sin tur brytas ner i två underkategorier i form av urvalet som sker vid rekryteringen och det urvalet som sker vid befordran.⁸⁴ Vad gäller rekryteringen menar Abrahamsson att det är ”väl känt” att de som söker sig till ett yrke gör det för att jobbet stämmer med den sökandes värderingar och självuppfattning.⁸⁵ För den här uppsatsens syften utgör ansökan till juristprogrammet den relevanta rekryteringsprocessen.

Abrahamsson beskriver också en urvalsprocess vid befordran, där anställda i militären med ”kongeniala attityder” har större chans att stiga i graderna.⁸⁶ Det är inte direkt applicerbart på juristprogrammet, men en liknande process kan antas förekomma för avhopp. Cirka 29 procent av juriststudenterna vid Lunds universitet hoppar av mellan T1 och T6.⁸⁷ Den som av någon anledning inte känner att hen passar in på programmet lär vara mer benägen att hoppa av. Det är därför intuitivt rimligt att de som hoppar av programmet i snitt har andra värderingar än

---

⁸² Blücker 2010 s. 17 f.

⁸³ Abrahamsson 1967 s. 152.

⁸⁴ Abrahamsson 1967 s. 152 f.

⁸⁵ Abrahamsson 1967 s. 153.

⁸⁶ Abrahamsson 1967 s. 155.

⁸⁷ UKÄ 2017:17 s. 37.

de som stannar kvar. Samtidigt framstår det som långsökt att anta att samtliga studenter som hoppar av skulle göra det på grund av personlighet eller värderingar. Förändringar i levnadsomständigheterna eller faktorer som stresstålighet kan naturligtvis också spela in.

Därutöver finns indoktrineringsprocessen, men Abrahamsson ställer sig avvaktande till i vilken mån deltagare i en höggradigt professionaliserad yrkesgrupp faktiskt indoktrineras. De attitydskillnader som uppmätts mellan militärer och befolkningen i stort kan till exempel inte säkert sägas bero på indoktrinering, utan snarare på rekryteringsurval.⁸⁸ För juriststudenterna skulle en indoktrineringsprocess vara den förändring i attityder som kan uppmätas mellan terminerna när effekterna av urvalet som sker vid ”befordran” räknats bort.

Abrahamsson menar att de breda dragen i processen kan generaliseras till andra professionaliserade yrken.⁸⁹ Liknande slutsatser dras också kring jurister av Erlanger & Klegon. Deras undersökningar av amerikanska juriststudenters attityd till sociala frågor indikerade att indoktrinering spelade en marginell roll. Förändringar i livssituation och det politiska klimatet kunde bättre förklara uppmätta förändringar.⁹⁰

Sammantaget pekar Abrahamssons, respektive Erlangers och Klegons artiklar på vikten av att vara försiktig när attityder hos en yrkesgrupp mäts. Mycket som pekar mot indoktrinering i en viss samhällssyn eller värdering kan förklaras med att en viss typ av människor söker sig till, stannar i och avancerar i yrket. För den här uppsatsens syften spelar skillnaden mindre roll. Vad som undersöks är vilka attityder juriststudenter tar med sig ut i arbetslivet. Skulle en eventuell attitydskillnad uppmätas under programmets gång faller frågan ”varför” utanför den här uppsatsen.

2.2.2. Vad juristrollen innebär

Två avhandlingar – vid institutionen för nordiska språk respektive pedagogik – kring juristutbildningen på Uppsala universitet beskriver en socialiseringsprocess

---

⁸⁸ Abrahamsson 1967 s. 155 f.

⁸⁹ Abrahamsson 1967 s. 153.

⁹⁰ Erlanger & Klegon 1978, s. 31.

i alltiffrån sättet att tänka⁹¹ och sättet att uttrycka sig⁹² till klädsel och frisyr.⁹³ Mot-svarande studier baserade på djupintervjuer saknas vid Lunds universitet.⁹⁴ Däremot finns granskningar av vilka bilder som ges i marknadsföringsmaterialet av en jurist,⁹⁵ samt olika aspekter av genus under utbildningen.⁹⁶

Peter Svenssons granskning av marknadsföringsmaterialet för Lunds universitets juridiska fakultet drar slutsatsen att det kännetecknas av vad Svensson i Webers efterföljd benämner rationell-legal auktoritet. Rationell-legal auktoritet är en auktoritet som placerar makt hos systemet, snarare än hos de individer som utgör det. Juristen är underkastad något större och ska finna sin plats i det, snarare än att aktivt skapa något.⁹⁷

Bredberg et al är i sin granskning av kurslitteraturen inne på ett liknande spår, även om terminologin skiljer sig åt:

Vad vi istället vill lägga större vikt vid är huruvida boken innehåller vad vi vill kalla för ett utifrånperspektiv på rätten. Detta innebär, enligt vårt synsätt, att betrakta bakgrunden till rättsreglers tillkomst, rättens samhälleliga effekter och hur rätten tillämpas. [...] Vad vi kan konstatera i vår granskning är att historieskrivningen ofta är bristfällig. Många författare framställer lagstiftaren som en opersonlig makt.⁹⁸

Att författarna menar att programmet inte präglas av ett personligt och kritiskt förhållningssätt till rätten, utan av att okritiskt acceptera rättstillämparens objektivitet, tolkas som ett uttryck för den rationell-legala auktoritet som Svensson beskriver. Juridiken lärs enligt författarna ut som en form av underkastelse, snarare än ett skapande eller reflekterande.

---

⁹¹ Hartman 2009 s. 176.

⁹² Blücker 2010 passim; Hartman 2009 exempelvis s. 128 f.

⁹³ Hartman 2009 s. 129. Se även examensarbetet i sociologi av Liljeblad & Eidenqvist 2014, som ytterligare tycks förstärka bilden.

⁹⁴ Ett möjligt undantag är Flower 2014, men då namnet på universitetet utelämnats går det inte att säkert avgöra.

⁹⁵ Svensson 2009.

⁹⁶ Andersson & Mattsson 2010; Bredberg et al 2011.

⁹⁷ Svensson 2009 s. 20 ff.

⁹⁸ Bredberg et al 2011 s. 111 f. Studien har några år på nacken, men en efterföljande mindre rapport utförd hösten 2016 av studentföreningen Feministiska Juriststudenter Lund bekräftar bilden, se Hansson et al 2017 s. 27.

Per Ole Träskman menar att "[d]en traditionella juristrollen får alla sina bestämmande drag av domaren" och att detta i vart fall så sent som 2003 levde kvar i styrdokumentet för juridiska fakulteten vid Lunds universitet.⁹⁹ Detta bekräftas av Svenssons anmärkning att tanken på en klient är så gott som frånvarande i fakultetens marknadsföringsmaterial, något han knyter till bilden av juristen som representant för lagstiftarens vilja.¹⁰⁰

Hartman är i sin studie av Uppsala universitets juridikutbildning inne på att utbildningen skalar bort personliga drag och infallsvinklar hos studenterna för att passas in i ett visst sätt att tänka. Saker som klass och etnicitet ska kamoufleras. Sedan Bologna-processen genomfördes tycks också viljan att kritisera lagstiftning ha minskat, i takt med att fokus på anställningsbarhet ökat på bekostnad av ett kritiskt förhållningssätt.¹⁰¹

Lisa Flower menar att undantryckandet av personliga drag också utsträcks till känslolivet. Studenterna uppmanas, eller känner sig manade, att stärka objektiviteten genom att undantränga sin känslomässiga reaktion på de fall de kommer att möta.¹⁰²

Sammantaget tycks alla granskningar av den svenska juristrollen peka mot att objektivitet i form av undanträngande av personliga uppfattningar och känslor betonas på juristutbildningar. De yttre uttrycken ska strömlinjeformas och befrias från personliga drag, något som i viss mån överförs även på det inre livet. Frågan som den statistiska rapporten nedan har att undersöka är om den här juristrollen införlivas i studenternas uppfattning om rätt och fel.

2.2.3. Sammanfattning

Socialiseringsprocesser kan delas in i tre breda kategorier: Vilka som söker sig till yrket, vilka som avancerar i yrket och hur yrket formar sina deltagare. För den här studiens syften rör det sig om vilka som söker till juristprogrammet, vilka som är kvar på juristprogrammet efter att de börjat, respektive förmedlingen av normer

---

⁹⁹ Träskman 2003 s. 48. Motsvarande dokument idag saknar formuleringen, se Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2018a.

¹⁰⁰ Svensson 2009 s. 19.

¹⁰¹ Hartman 2009 s. 176 f.

¹⁰² Flower 2014.

parallellt med lärandet. Tidigare forskning har uttryckt försiktighet kring att överbetona de normer som förmedlas och har istället framhållit olika urvalsmekanismer som det som främst formar normerna inom ett yrke.

Gällande vilka normer som förmedlas på juristprogrammet ges en relativt samstämmig bild i litteraturen. Det som framhålls är ett domarideal, som i sin tur präglas av att personliga uttryck och känslor ska läggas åt sidan för att tjäna ett större syfte. Auktoriteten i yrket hämtas inte från de egna uppfattningarna och tolkningarna, utan från att göra sig till uttryck för och uttolkare av ett system.

3. Statistisk rapport

3.1. Inledning

Den svårdefinierbara karaktären av vad som är ett ”allmänt” rättsmedvetande kräver exakthet i definitionerna. Förutom de problem som diskuterats ovan, med att avgränsa rättsmedvetandet och allmänheten, är ”rätten” ett så komplext fenomen att det är svårt för *någon* att ha ett förhållande till, än mindre ”allmänheten”. Trots det har utforskningar av fenomenet från ett sociologiskt perspektiv visat sig fruktbara. Det gäller bara att veta vad man studerar.¹⁰³

Det som utifrån den här studien kan sägas om ”rätten” avser snarare ”rättsverkan av brott”. Det rör sig alltså om en mycket avgränsad del av rättssystemet. Jerre & Tham, vars studie legat till grund för den här rapporten, inleder visserligen sin studie med avsnittet ”Det allmänna rättsmedvetandet”, men studiens namn är ”Svenskarnas syn på *straff*” (min kursiv). Som diskuteras mer utförligt nedan är det en något missvisande benämning utifrån juridisk terminologi,¹⁰⁴ men visar ändå på att studieområdet är avgränsat.

Vad som mäts i föreliggande studie är inte heller den ”verkliga” uppfattningen hos juriststudenter. Syftet med att låta studenter på programmet svara på en enkät har inte varit att säga något om vad jurister anser i rättsliga frågor, utan istället att mäta två typer av *skillnad*:

1. Finns det en skillnad i juriststudenters uppfattning mellan terminerna och följer den skillnaden en trend?
2. Finns det en skillnad mellan juriststudenters uppfattning och allmänhetens uppfattning?

Att studera skillnad snarare än uppfattning innebär att syftet inte är att dra några slutsatser om hur attityderna bland juriststudenter faktiskt ser ut. Att göra det skulle kräva en långt mer ingående granskning av olika felkällor i urvalet. Istället

---

¹⁰³ Dahstrand 2012 s. 182.

¹⁰⁴ Avsnitt 3.2.2.

granskas om två eller fler grupper statistiskt skiljer sig från varandra, givet vissa premisser. Premisserna i det här fallet utgörs av enkäten, som utformats så att de svarande erbjudits så likartade förutsättningar som möjligt vid frågetillfället.

Före redogörelsen för själva undersökningen ska något kort sägas om språket. Avsikten har varit att hålla framställningen tillgänglig för jurister i första hand. Statistisk terminologi har därför i största möjliga mån undvikits, men att helt kommer bort från fackspråket vore olämpligt. Vissa begrepp förklaras därför i bilaga E.

3.2. Metod

3.2.1. Inledande anmärkningar

För att på ett meningsfullt sätt kunna mäta skillnaden mellan olika grupper måste så många faktorer som möjligt vara lika. De grupper som är relevanta för den här rapporten är dels juriststudenter, dels de som besvarade Jerres och Thams undersökning och får representera allmänheten. Gruppen juriststudenter består i sin tur av sex mindre grupper indelade efter de sex grundterminer på programmet. Förutsättningarna för alla de här grupperna bör vara så lika som möjligt.

Enkäten innehöll två fall, båda direkt hämtade från Jerre och Thams undersökning. Fallen varierades även utifrån juridiskt irrelevanta omständigheter som inte bör inverka på bestämningen av påföljd och som Jerre och Tham använde i sin enkät: kön och etnisk härkomst.¹⁰⁵

Jerre och Tham varierade även juridiskt *relevanta* faktorer, vilka inte varierats i den föreliggande studien. I en teoriprovande studie med statistisk design är det, av flera olika anledningar, bäst att utgå från ett randomiserat urval. Oavsett om urvalet är randomiserat eller inte är ett stort urval bättre än ett litet.¹⁰⁶ Terminerna utgjorde så små urval att allt för många olika varianter av enkäten riskerade att kraftigt påverka resultatet. Skulle exempelvis en betydligt högre andel av studenterna på en termin få beskedet att den tilltalade är tidigare straffad hade det

---

¹⁰⁵ Jerre & Tham 2010 s. 16.

¹⁰⁶ Essiasson et al 2017 s. 100.

riskerat att dra upp straffet oproportionerligt för den terminen. Samtidigt minskar det säkerheten i jämförelser med allmänheten om inga faktorer varierar. Här fick en avvägning göras, där tendensen över terminer slutligen ansågs vara ett viktigare område att undersöka än skillnaden mellan jurister som grupp jämfört med allmänheten. Som en kompromiss varierades ändå de juridiskt irrelevanta faktorerna då dessa i alla fall teoretiskt inte bör påverka resultatet.

Det första fallet gällde smuggling av 250 gram narkotika från Spanien av en gärningsman med missbruksproblem. Gärningsmannens namn varierades så att denne i hälften av enkäterna hette Lisa och i hälften Anders. Det andra fallet gällde ett butiksrån där gärningsmannen med hjälp av kniv tvingade till sig pengar av ett butiksbiträde. I hälften av enkäterna hette gärningsmannen Lars och i den andra hälften Ahmed. I samtliga fall hade gärningsmannen missbruksproblem.

Totalt skapades fyra versioner av enkäten: En med Lisa och Lars, en med Anders och Lars, en med Lisa och Ahmed samt en med Anders och Ahmed. De fyra varianterna blandades och delades ut slumpmässigt för att minska den systematiska påverkan av juridiskt irrelevanta faktorer.

Enkäterna delades ut i helklass under föreläsningar på programmet. Både i den introducerande texten i enkäten och i det muntliga anförande som hölls vid utdelningen (Bilaga B) underströks att det var studenternas egna uppfattningar som eftersöktes, inte det korrekta juridiska svaret inom ramen för gällande rätt. I övrigt baserades informationstexten i största möjliga mån på den information som fanns i originalenkäten och det inledande anförandet på foljebrevet i postenkäten.¹⁰⁷

Utdelningen av enkäter begränsades till grundterminerna, det vill säga från och med termin 1 (T1) till och med termin 6 (T6). Detta då T6 är den sista terminen med obligatoriskt innehåll och avslutas med en kandidatuppsats i rättsvetenskap, baserat på de tidigare terminerna. På termin 7 (T7) och uppåt finns möjlighet för

---

¹⁰⁷ Baserat på mailkonversation med Henrik Tham, 15 februari 2019. Kopia kan lämnas på begäran.

studenterna att inom ramen för programmet åka på utbyte eller läsa fristående kurser som kan räknas in i examen.¹⁰⁸ Vissa studenter från andra universitet läser också fördjupningskurser vid Lunds universitet. Sammantaget leder detta till att studenterna på fördjupningskurserna har en mer varierad bakgrund och inte enkelt kan indelas efter studerad tid.

Två ändringar gjordes av den bakgrundsinformation som samlades in i enkäten, jämfört med utformningen hos Jerre och Tham. För det första lades ett fält till för sista påbörjade termin för att avgöra hur länge respondenten studerat juridik. För det andra ändrades fältet för ”kön” från en flervalsfråga till en öppen fråga.

Även om enkäterna delades ut på föreläsningar avsedda för en viss termin kan studenter närvara vid föreläsningar för andra terminer. Ett alternativ hade kunnat vara att istället för termin efterfråga startdatum på utbildningen. Detta hade dock lett till missvisande resultat, då det är möjligt att göra studieuppehåll och sedan återvända. Då den relevanta variabeln i sammanhanget är tid spenderad vid juristprogrammet är därför påbörjad termin ett mer exakt mått.

Fältet för kön ändrades för att undvika att ta ställning i en diskussion kring könsidentitet. Diskussionen hör inte till vad uppsatsen undersöker och skulle kunna leda respondenternas fokus fel.

3.2.2. Allmänt om bestämmandet av rättsverkan av brott

I allmänt språkbruk används ”straff” ofta lite slarvigt som allt som drabbar den som begått ett brott. Inom juridiken är terminologin något annorlunda. Den övergripande kategorin är ”rättsverkan av brott”. Denna kan sedan delas in i två underkategorier: påföljder för brott och annan rättsverkan av brott. Inom påföljderna ryms straff och annan påföljd. Det som inom juridiken kallas straff är begränsat

---

¹⁰⁸ Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2018b.

till fängelse och böter. Villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård klassas istället som påföljd. Skadestånd klassas som annan rättsverkan av brott.¹⁰⁹

Att beskriva undersökningarna som att de behandlar svenskarnas eller juriststudenternas syn på ”straff” är därför en något slarvig och talspråklig beskrivning. Samtidigt är Jerres och Thams val av titel begripligt för att kommunicera resultatet till en bredare allmänhet, som kanske inte är insatt i den rättsliga terminologin.¹¹⁰

I bestämningen av påföljd ska en uppsjö av faktorer beaktas, såsom tidigare brottslighet och den tilltalades psykiska tillstånd vid domen.¹¹¹ Straff, i dess tekniska juridiska betydelse, regleras genom straffbud som ålägger domare att agera på ett visst sätt. Vissa allmänna regler för straff inverkar också på hur dessa bestäms.¹¹² I syfte att upprätthålla en enhetlig rättstillämpning används tidigare praxis i stor utsträckning för att fastställa olika rättsverkningar av brott, med syfte att lika fall ska behandlas lika.

I Jerre och Thams studie från 2010 tillfrågades en domarpanel, bestående av lagfarna domare, om sin bedömning av påföljd i de aktuella fallen.¹¹³ Dessa bedömningar har tagits som utgångspunkt för bestämmandet av rättsläget, men då studien utfördes för nära ett decennium sedan har Martin Borgekes och Catharina Månssons *Studier rörande påföljdspraxis med mera* (2018) konsulterats för att kontrollera eventuella förändringar i praxis. En jämförelse har också skett med den upplaga av samma bok som var gällande när Jerre & Tham utförde sin undersökning.¹¹⁴

Det är för den här uppsatsen inte nödvändigt att fastställa en exakt rättsverkan enligt rättsordningen, då det inte har någon inverkan på resultatet på undersökningen utan endast sätter svaren i ett sammanhang.

---

¹⁰⁹ Jareborg & Zila 2017 s. 14 f.

¹¹⁰ Jämför den så kallade ”tredje uppgiften” i 1 kap. 2 § andra stycket högskolelagen (1992:1434).

¹¹¹ Jareborg & Zila 2017 s. 138 f.

¹¹² Jareborg & Zila 2017 s. 15 f.

¹¹³ Jerre & Tham 2010 s. 21 f.

¹¹⁴ Borgeke, Sterzel, & Kezovska 2009.

3.2.3. Fall 1: Grov narkotikasmuggling

Sammanfattning av händelseförloppet i fallet

En person med såväl ekonomiska problem som problem med missbruk erbjuds pengar för att smuggla ett kvarts kilo heroin (25 000 brukardoser) från Spanien till Sverige, men tas i tullen på Arlanda. Personen heter antingen Anders eller Lisa och är tidigare ostraffad.

Gällande rätt

I Jerre och Thams studie var domarpanelen enig om påföljden och bedömde straffet till fem år eller mer i fängelse.¹¹⁵ Detta ligger i linje med hur straffet bedömdes i doktrinen vid samma tidpunkt.¹¹⁶

Sedan Jerre och Thams studie 2010 har mycket omfattande förändringar av straffen för narkotikabrott skett i både praxis och lag.¹¹⁷ Domarpanelens bedömning kan därför inte automatiskt antas vara representativ för rättsläget när enkäternas delades ut. Lagtext och doktrin måste därför granskas.

Gränsen mellan narkotikabrott av normalgraden och grovt brott görs med utgångspunkt i mängden, även om HD har understrukt att ytterligare omständigheter därefter måste beaktas. För hanteringen av heroin är gränsen för grovt brott inte säker, men bedöms av Borgeke och Månsson ligga runt 50 gram.¹¹⁸ Gränsen för synnerligen grovt brott uppskattas till ca 2,5 kilo heroin.¹¹⁹

Mot bakgrund av detta kan det brott som begås i fallet, där 250 gram heroin smugglas, klassas som grov narkotikasmuggling. Enligt 6 § tredje stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling är påföljden för grov narkotikasmuggling fängelse i lägst två och högst sju år. Enligt Borgeke och Månsson kan en icke frihetsberövande påföljd utdömas då straffet, om det varit fängelse, varit fängelse upp till tre månader.¹²⁰ Då minimistraffet i det här fallet är två år kan inte någon annan påföljd än fängelse komma i fråga.

---

¹¹⁵ Jerre & Tham 2010 s. 35.

¹¹⁶ Borgeke, Sterzel, & Kezovska 2009 s. 648.

¹¹⁷ Borgeke & Månsson 2018 s. 1099.

¹¹⁸ Borgeke & Månsson 2018 s. 1104.

¹¹⁹ Borgeke & Månsson 2018 s. 1110.

¹²⁰ Borgeke & Månsson 2018 s. 1116 f.

3.2.4. Fall 2: Butiksrån

Sammanfattning av händelseförloppet i fallet

En man med missbruksproblem går in i med kniv i en butik. Han hotar expediten och begär pengar. När expediten inte omedelbart följer hans instruktioner knuffar han expediten. Han tvingar sedan in expediten i lokalen bakom disken och avtvingar under hot expediten koden till ett kassaskåp. Det totala rånbytet är 16 500 kronor. Mannen heter antingen Lars eller Ahmed och är tidigare ostraffad.

Gällande rätt

I Jerre och Thams undersökning var domarpanelen splittrad i sin bedömning av påföljd. Även om samtliga var eniga om att straffet borde bli fängelse pendlade de utdömda straffen mellan ett och fem år. Det vanligaste utdömda straffet var kategorin två år – två år och elva månader.¹²¹

Rån regleras i 8 kap. 5 § BrB. Sedan Jerres och Thams studie genomfördes 2010 har inga ändringar gjorts i paragrafen. Den ändring som gjorts av 8 kap. 6 § BrB, som reglerar gränsdragningen mellan rån och grovt rån, var inte avsedd att ändra grunderna för om ett rån skulle bedömas som grovt eller inte.¹²² En jämförelse med den doktrin som gällde då studien utfördes pekar också mot att domarpanelens bedömning låg i linje med praxis.¹²³

Mot bakgrund av den uppfattning som framförs i doktrinen och domarpanelens tidigare bedömning skulle fallet enligt gällande rätt föranleda ett fängelsestraff mellan ett och fem år. En närmare bedömning av brottets straffvärde är inte nödvändig för den här uppsatsens syften.

3.3. Felkällor

Det finns anledning att vara försiktig med att generalisera resultaten. Även om resultaten möjligen kan generaliseras till juriststudenter vid Lunds universitet

---

¹²¹ Jerre & Tham 2010 s. 38 f.

¹²² Prop 2016/17:108 s. 53.

¹²³ Borgeke, Sterzel, & Kezovska 2009 s. 361–379.

finns det i nuläget ingen möjlighet att bedöma hur väl de kan överföras på juriststudenter nationellt. Lundajurister är eventuellt inte representativa för juriststudenter i stort. Faktorer som vilka delar av landet studenterna kommer ifrån, intagningspoäng och lärosätets bild i offentligheten kan tänkas inverka på studentpopulationen. Därutöver finns det faktum att juridiskt relevanta faktorer inte varierats på samma sätt som i originalstudien, se avsnitt 3.2.1. ovan.

Det finns också anledning att diskutera utformningen av enkäten. Begränsningen för respondenten att välja två alternativ skapar avvägningar som är något främmande för rättssystemet så som det är utformat idag. Ekonomisk kompensations till brottsoffret kunde eventuellt ha exkluderats från undersökningen, då det inte egentligen utgör en straffrättslig påföljd, utan en civilrättslig sådan (tekniskt sett annan rättsverkan av brott)

Villkorlig dom hade också kunnat kombineras med alternativ, såsom ”Villkorlig dom och samhällstjänst”, för att öka de olika kombinationsmöjligheterna. Den som valde ”villkorlig dom” och ”samhällstjänst” kunde med den nuvarande utformningen av enkäten inte kombinera det med exempelvis ”behandling”.

Enkäten är också utformad så att respondenten kan välja mellan fängelsestraff eller fotboja. En utformning i linje med gällande rätt hade istället haft alternativet att fängelsestraffet avtjänades med fotboja. Det var också så Tham och Jerre behandlade svar där fotboja angetts,¹²⁴ vilket skapade ytterligare problem.

I beräkningen av strafflängden har Jerre & Tham använt sig av en interpolerad median.¹²⁵ Detta är i sig ingenting märkligt, metoden är lämplig att använda när en av klasserna är öppen (”över 5 år”, ”under 2 månader” etcetera).¹²⁶ Problemet är att om fängelsestraff och fotboja behandlas synonymt överlappar längden för samtliga svarsalternativ för fotboja med olika alternativ för fängelsestraff. Alternativen överlappar inte heller ett till ett, utan går in i varandra. Kategorin fotboja ”Över 3 månader” omfattar både fängelse ”2 månader till 5 månader” och fängelse ”6 månader till 11 månader”, givet att fotboja kan ges upp till och med 6

---

¹²⁴ Jerre & Tham 2010 s. 30.

¹²⁵ ”Interpolerad median” definieras i Bilaga E.

¹²⁶ Dahmström 2011 s. 47 f.

månader.¹²⁷ Detta gör att alla frihetsberövande straff upp till och med elva månader rimligtvis måste behandlas som ett och samma alternativ. Hade längden på straffen svarat mot varandra ett till ett hade problemet kunnat lösas genom att behandla motsvarande alternativ för fotboja och fängelse synonymt, något som inte är möjligt så som kategorierna nu ser ut.

Detta gör i sin tur att interpolering av medianen blir extremt osäker i de fall där medianen för strafflängden är ett värde som har fotboja som alternativ. Då det redan innebär en stor osäkerhet att interpolera en median är detta inte optimalt. Jerre & Tham redovisar inte heller hur de hanterat problemet i sina beräkningar.

Problemet har delvis angripits genom att jämförelsen mellan studien av juriststudenter och allmänhet gjorts genom ett chitvå-test (eller χ^2 -test). Förenklat tittar ett sådant test på om skillnader i hur svaren fördelat sig i två grupper faktiskt beror på att det finns skillnader, eller om de kan förklaras av slumpen.¹²⁸ Ett chitvå-test är inte beroende av att straffen kan ordnas i storleksordning. Respondenter som svarat ”fotboja” har också klumpats samman, oberoende av längd på straffet. Det är inte en perfekt lösning, men fyller sitt syfte här.

Ytterligare ett möjligt problem med hur strafflängden efterfrågas är så kallad ”anchoring”. Anchoring innebär att om ett tal ges som referenspunkt tenderar vi att inte avvika alltför mycket från det. Tidigare forskning har visat att det bland annat är relevant i domares bedömning av skadestånd.¹²⁹ Mot bakgrund av det är det värt att notera att straffen i enkäten är ganska låga. Maxstraffet är 5 år eller mer, men ett tidsbegränsat fängelsestraff kan i Sverige vara upp till och med 18 år. Därutöver kan vissa brott ge livstid.¹³⁰ Skalan för strafflängd har utformats baserat på att den, mot bakgrund av en serie mindre studier i de nordiska länderna,

---

¹²⁷ Då görs ändå (det inte helt självklara) antagandet att ingen respondent avsett fotboja i *mer* än sex månader. Detta har dock stöd i enkätens inledande förklaring, se bilaga A. Felet har sannolikt ett samband med att just nämnda förklaring i enkäten anger att fotboja kan ges istället för fängelse *till* sex månader istället för *till och med* sex månader.

¹²⁸ Detta är en förenkling som gränsar mot det felaktiga, men får anses vara tillräcklig här. För mer om chitvå-test, se Körner & Wahlgren 2015, s. 243 ff.

¹²⁹ Guthrie, Chris, Rachlinski, Jeffrey J. & Wistrich, Andrew J., “Blinking on the Bench: How Judges Decide Cases”, *Cornell Law Review*, Vol. 93, 2007–2008, citerad i Pettersson, Dahlman & Sarwar 2017/18, s. 371-373.

¹³⁰ 26 kap. 1 § andra stycket BrB.

inte uppfattades som tendentiös.¹³¹ Varför man inte behandlade strafflängden som en öppen variabel där respondenten fick ange sin egen längd på straffet förklaras dock inte av Jerre och Tham.

Huruvida utformningen av enkäten tenderar att påverka respondenter i en viss riktning är dock av mindre betydelse för den här undersökningen. Eventuell anchoring lär ha påverkat respondenterna i såväl Jerre & Thams studie som på de olika terminerna i samma utsträckning, vilket gör jämförelser fullt möjliga.

Att studien inte är en kohortstudie utgör också en inneboende felkälla. I en kohortstudie följs samma individer över längre tid, medan den här studien gjort ett urval med förhoppningen att det ska vara representativt för de genomsnittliga studenterna på respektive termin. Det kan aldrig säkert uteslutas att variation mellan olika terminer beror på slumpmässiga skillnader i sammansättningen av terminerna.

Även bortfall måste beaktas. Visserligen var bortfallet av de som vägrat besvara utdelade enkäter mycket lågt (3,74–4,27 % beroende av vad som inkluderas, se 3.4.1 nedan) men endast 562 studenter tillfrågades av de cirka 861 som var registrerade på de kurser där enkäten delades ut,¹³² en skillnad på 299 studenter. Även om detta delvis kan förklaras av att vissa studenter är registrerade på flera terminer har upp till 35 % av studenterna antingen inte fått enkäten, eller valt att inte ens lämna in den blank.¹³³ Tekniskt sett utgör dessa bortfall, då de var element som tillhör den målpopulation som var planerad att undersöka och inget svar inkom.¹³⁴ En risk är att det bortfallet består av studenter som inte går på föreläsningar och att de skiljer sig i synen på rättsverkan av brott från de som närvarar.

Att datainsamlingen ändå skedde på föreläsningar berodde på två saker. För det första att utformningen av enkäten skulle bevaras så lik Jerres & Thams enkät som möjligt. Detta ledde till att enkäten behövde vara i pappersformat. Då det skulle vara logistiskt omständligt att ta reda på de relevanta studenternas adress

---

¹³¹ Jerre & Tham 2010 s. 14-16 (särskilt not 9).

¹³² Uppskattnings baserad på registerutdrag ur Ladok 16 april 2019.

¹³³ Även om det inte går att säga säkert var mitt bestämde intryck att så gott som alla studenter som närvarade vid föreläsningen lämnade in enkäten, blank eller ifyllt.

¹³⁴ Definition av bortfall enligt Dahmström 2011 s. 355.

och kostsamt att posta enkäterna (för att inte tala om de rättsliga problemen som skulle omge databehandlingen) var det mer praktiskt att dela ut enkäterna vid ett tillfälle när så många som möjligt i urvalsgruppen var samlade på samma plats.

För det andra, och mer perifert, gjordes bedömningen att det var mer sannolikt att få många svar om enkäten besvarades i grupp. Förhoppningen var att grupstrycket skulle förmå fler att svara.

Att enkäterna delades ut på föreläsningar, istället för att exempelvis besvaras online, möjliggjorde också utgångspunkten att samtliga som befann sig på föreläsningarna var juriststudenter vid Lunds universitet. Även de studenter som inte angett termin kan därför inkluderas i jämförelser mellan juriststudenter och allmänhet.

Vad som också måste beaktas är den så kallade mänskliga faktorn, det vill säga författaren. Alla data matades in manuellt och kontrollerades sedan minst en gång, men fel kan inte desto mindre ha smugit sig in. För att kontrollera förekomsten av fel gjordes en stickprovskontroll där 30 enkäter kontrollerades, vilket omfattar 480 datapunkter. 3 fel hittades, vilket gör att det med 99 % sannolikhet kan slås fast att mellan 0,00 % och 1,55 % av datapunkterna är felaktiga, vilket ansågs acceptabelt.¹³⁵

---

¹³⁵ Se Bilaga D, formel 1. $\alpha=1$ %, $z=2,5758$, tvåsidigt test. Faktisk konfidensintervall -0,30 till 1,55. För genomgång av α se avsnitt 3.5.1 nedan.

3.4. Det insamlade materialet¹³⁶

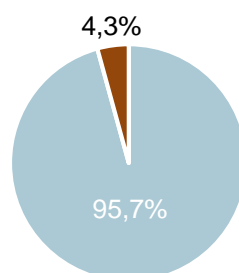
3.4.1. Metadata

562 enkäter lämnades in. Av dessa utgjorde 21 stycken (3,74 %) ett totalt bortfall, det vill säga att de kom in blanka. Ytterligare 3 hade bara sidan med bakgrundsinformation ifylld, vilket i sammanhanget får betraktas som meningslös information. Sammanlagt var alltså 24 enkäter (4,27 %) obrukbara och får betraktas som totalt bortfall.

Fältet för kön kodades för män (n=179) och kvinnor (n=341), då detta var de överlägset vanligaste svaren. Övriga svar (n=42) behandlades som partiellt bortfall och kodades därefter.¹³⁷

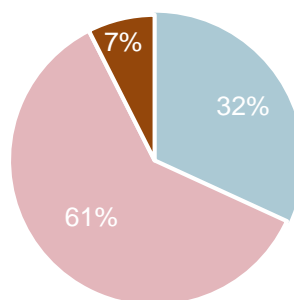
Uppgift om termin saknades i 36 fall (6,4 %), vilket inkluderar de 21 totala bortfallen som nämndes ovan. Fördelningen av de övriga 526 svaren redovisas i diagram 1.3. Som framgår uppgav 2 respondenter att de påbörjat termin 7. Dessa har, när inte annat angetts, behandlats som studenter på T6 vilket markerats med beteckningen ” T6+”.

Diagram 1.1 – Bortfall som andel av inlämnade enkäter

■ Besvarade ■ Bortfall

Diagram 1.2 – Kön

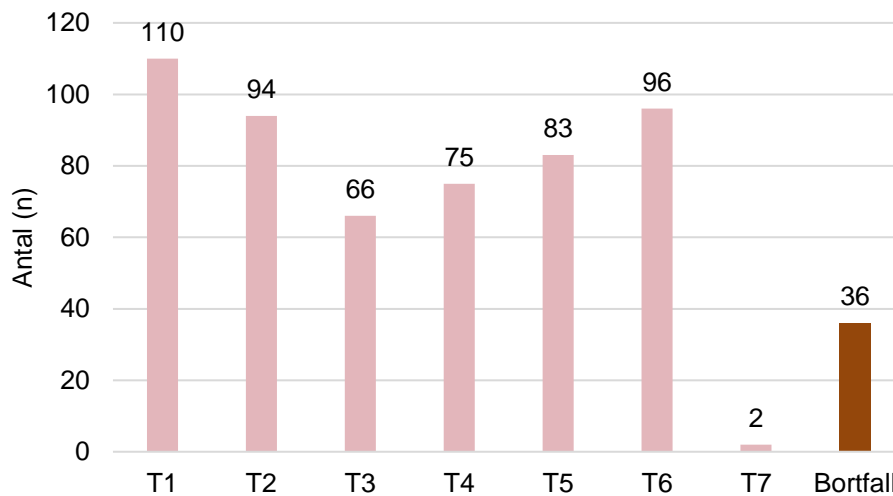

■ Män ■ Kvinnor ■ Bortfall

¹³⁶ Om inte annat anges har alla data kring juriststudenter inhämtats från Stålhandske 2019.

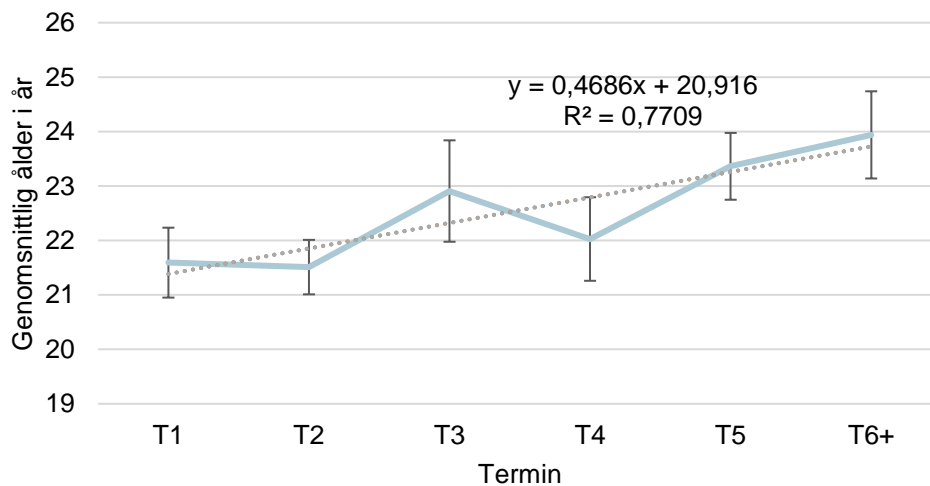
¹³⁷ Se bilaga C.

Diagram 1.3 – Respondenter per termin

Åldersmässigt var respondenterna genomgående unga. Den genomsnittliga åldern låg på 22,5 år, med en standardavvikelse på bara 3,5 år och få outliers.¹³⁸ Genomsnittsåldern ökar linjärt ca 0,5 år per termin ($p < 0,05$),¹³⁹ vilket antyder att ålderssammansättningen för studenterna som påbörjat respektive termin är relativt konstant över åren.

Diagram 1.4 – Ålder

¹³⁸ Se bilaga E för förklaring av begrepp.

¹³⁹ Bilaga D, formel 2.

Åldern hos respondenterna skiljer sig kraftigt från åldersfördelningen hos Jerre och Tham, där endast 16 % var under 30 år.¹⁴⁰

Samtliga studenter som uppgivit T6 och T7 som sista påbörjade termin behandlades som att de läst straffrätt. Detta då straffrätten går igenom under andra halvan av termin 5. Enkäten delades ut under första halvan av vårterminen 2019, vilket medförde att de som studerade T5 ännu inte börjat delkursen i straffrätt och de som påbörjat T6 hade avslutat den.

Bland de studenter som läste T5 eller tidigare (eller inte korrekt hade uppgett termin), men hade besvarat frågan om huruvida de läst straffrätt (n=428), hade 48 läst straffrätt utanför juristprogrammet vid Lunds universitet. Här ska dock anmärkas att det av skriftliga kommentarer på enkäterna och muntliga kommentarer när enkäterna delades ut framgick att många av dessa läst straffrätt på gymnasiet eller som en del av en introduktionskurs i juridik. Inkluderas studenterna från T6+ (n=98) medförde det att 27,8 % av respondenterna läst straffrätt.

Yngre respondenter förespråkar generellt hårdare straff och högskoleutbildade respondenter förespråkar generellt mildare straff i den telefonenkät som Jerre och Thams utförde parallellt med postenkäten.¹⁴¹ Resultatet av postenkäten var visserligen närmast oförändrat när siffrorna viktades,¹⁴² men det kan ändå inte uteslutas att skillnaderna i urval inverkat på resultatet.

3.4.2. Fall 1: Narkotikasmuggling

525 respondenter (99,8 %) besvarade på ett giltigt sätt frågan om vad de ansåg skulle vara ett rättvis straff. Detta exkluderar de som fyllt i fler än två alternativ eller inget alternativ alls.

Av dessa förespråkade 352 ett frihetsberövande straff (67,1 %) med en genomsnittlig strafflängd på 18 månader.¹⁴³ Av dem ville 130 kombinera det med en icke frihetsberövande påföljd (36,9 % av frihetsberövande påföljder, 24,8 % av

---

¹⁴⁰ Jerre & Tham 2010 s. 82.

¹⁴¹ 2010 s. 25.

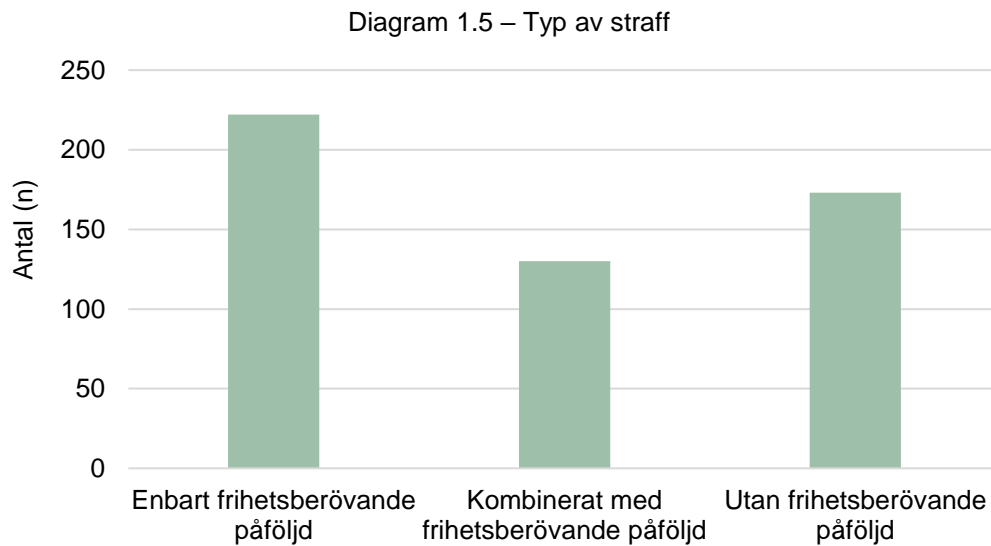
¹⁴² Jerre & Tham 2010 s. 108.

¹⁴³ Efter avrundning. Beräknad med interpolerad median.

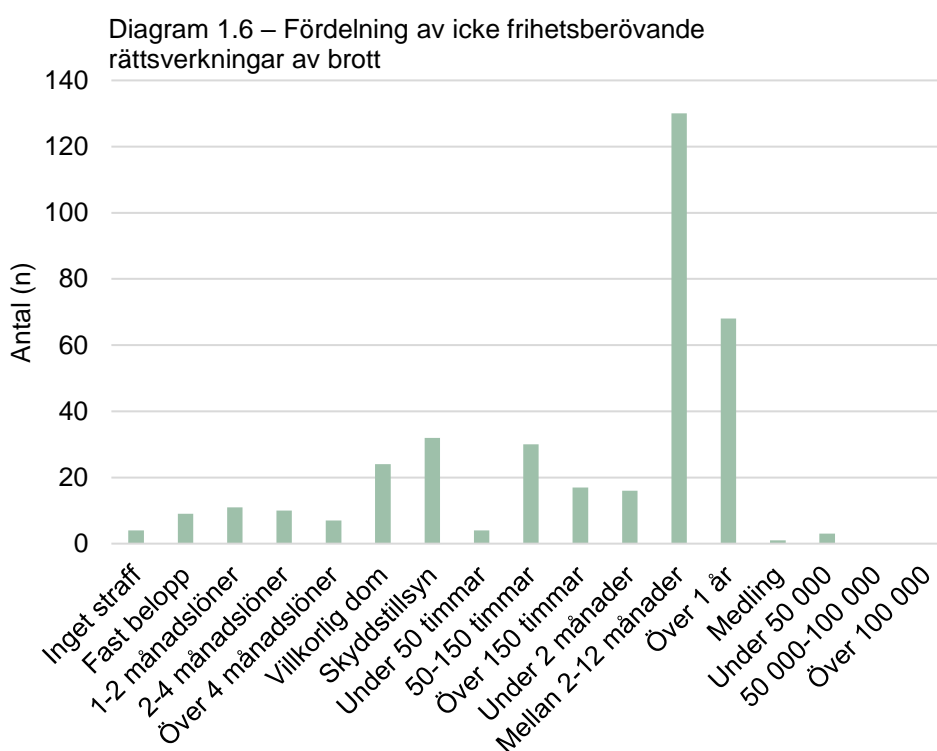
respondenter). Ytterligare 173 respondenter ville enbart döma till icke frihetsberövande påföljd (33,0 %). Av dessa ville 4 fria helt (2,3 % av icke frihetsberövande påföljder, 0,8 % av respondenter). Fördelningen visas i diagram 1.5.

Fördelningen av icke frihetsberövande påföljder visas i tabell 1.1 och diagram 1.6. Fördelningen av frihetsberövande påföljder visas i tabell 1.2 och i diagram 1.7.

Tabell 1.1 – Fördelning av icke frihetsberövande
rättsverkningar av brott

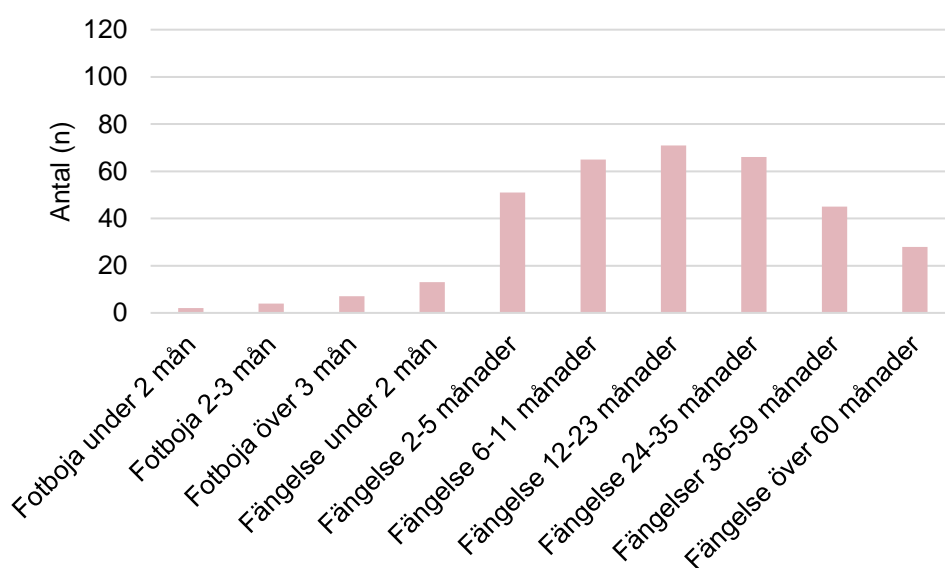
Påföljd	Antal (n)
Inget straff	4
Böter, fast belopp	9
Dagsböter, 1–2 månadslöner	11
Dagsböter, 2–4 månadslöner	10
Dagsböter, över 4 månadslöner	7
Villkorlig dom	24
Skyddstillsyn	32
Samhällstjänst under 50 timmar	4
Samhällstjänst 50–100 timmar	30
Samhällstjänst över 150 timmar	17
Behandling av gärningspersonen under 2 månader	16
Behandling av gärningspersonen mellan 2 månader och 1 år	130
Behandling av gärningspersonen över 1 år	68
Medling	1
Ekonomisk kompensation till brottsoffret under 50 000 kr	3
Ekonomisk kompensation till brottsoffret mellan 50 000 och 100 000 kr	0
Ekonomisk kompensation till brottsoffret över 100 000 kr	0
Totalt	303

Tabell 1.2 – Fördelning av frihetsberövande straff

Påföljd	Antal (n)
Fotboja under 2 månader	2
Fotboja 2–3 månader	4
Fotboja över 3 månader	7
Fängelse under 2 månader	13
Fängelse 2–5 månader	51
Fängelse 6–11 månader	65
Fängelse 12–23 månader (1 år – 1 år 11 månader)	71
Fängelse 24–35 månader (2 år – 2 år 11 månader)	66
Fängelse 36–59 månader (3 år – 4 år 11 månader)	45
Fängelse över 60 månader (5 år eller mer)	28
Totalt	352

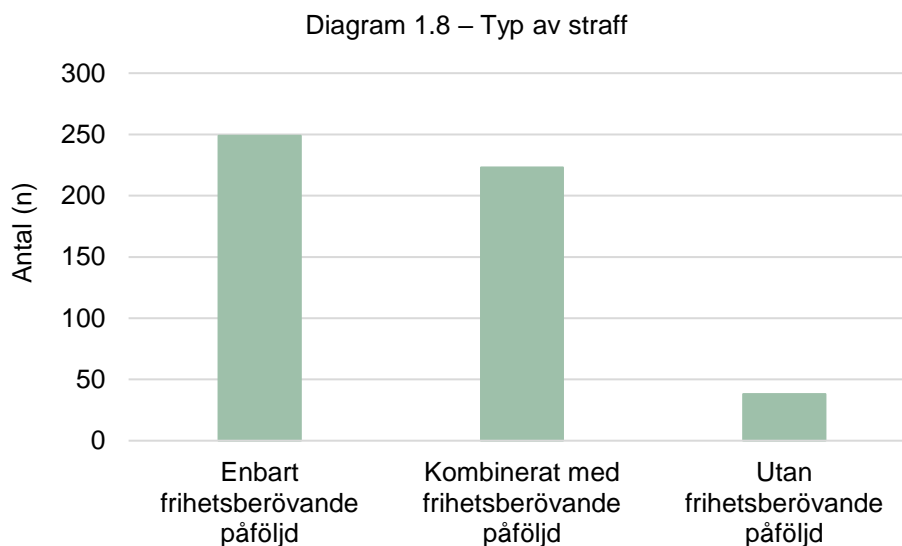
Diagram 1.7 – Fördelning av frihetsberövande straff

3.4.3. Fall 2: Butiksrån

510 respondenter (92,6 %) besvarade på ett giltigt sätt frågan om vad de ansåg skulle vara ett rättvist straff.

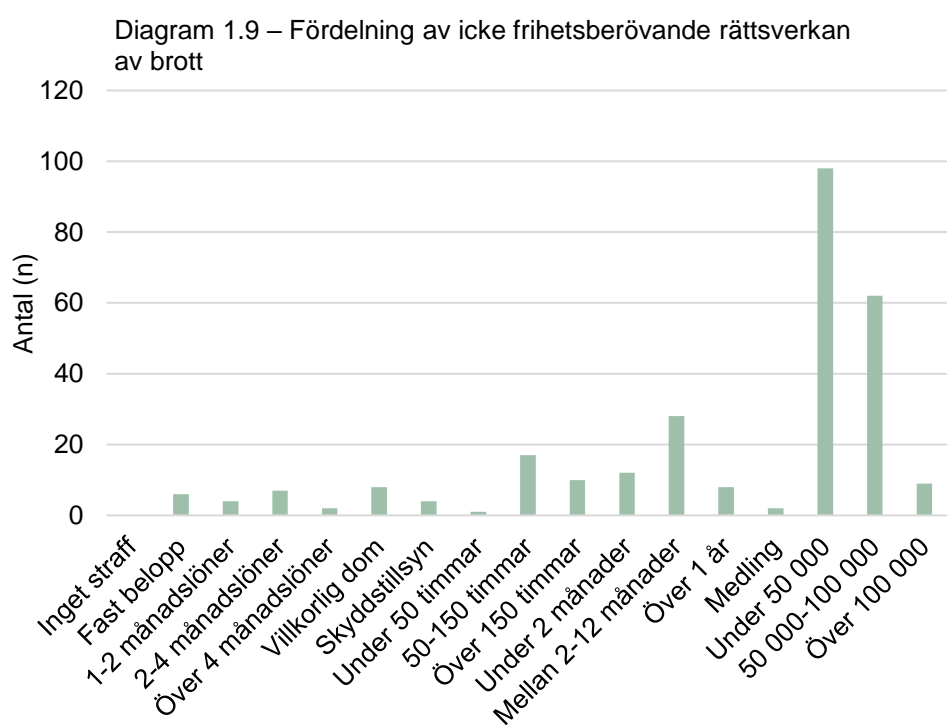
Av dessa förespråkade 472 ett frihetsberövande straff (92,6 %), med en genomsnittlig strafflängd på 24 månader.¹⁴⁴ Av dem ville 223 kombinera det med en icke frihetsberövande påföljd (47,2 % av frihetsberövande påföljder, 43,7 % av respondenter). Bara 38 respondenter (5,5 %) ville enbart döma till en icke frihetsberövande påföljd och 0 ville fria helt. Fördelningen visas i diagram 1.8. Fördelningen av icke frihetsberövande påföljder visas i tabell 1.3 och diagram 1.9. Fördelningen av frihetsberövande påföljder finns i tabell 1.4 och i diagram 1.10.

¹⁴⁴ Efter avrundning. Beräknad med interpolerad median.

Tabell 1.3 – Fördelning av icke frihetsberövande
rättsverkningar av brott

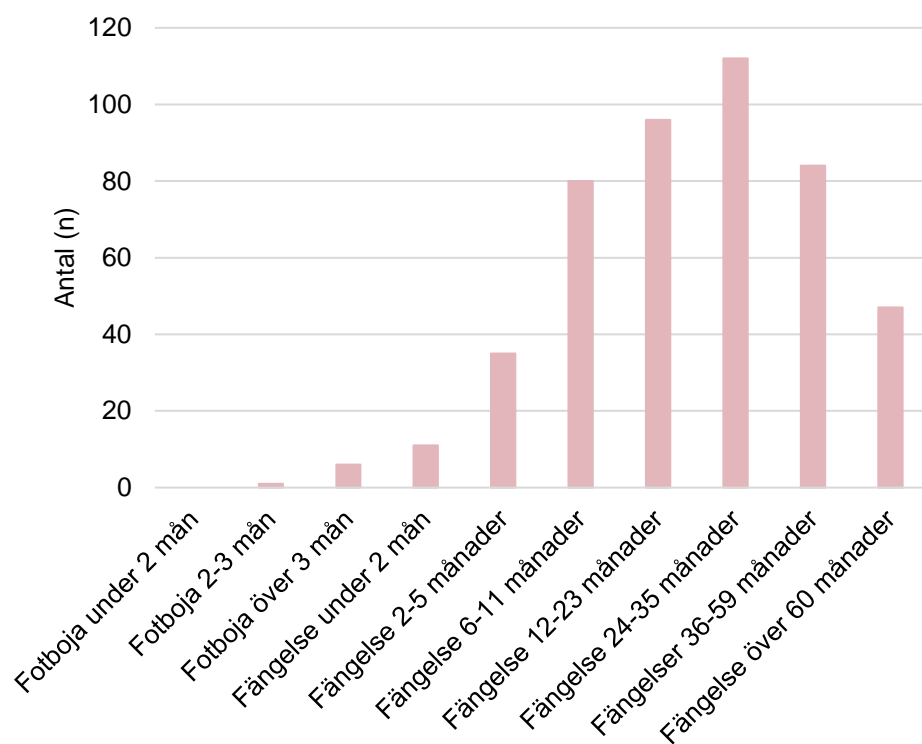
Påföljd	Antal (n)
Inget straff	0
Böter, fast belopp	6
Dagsböter, 1–2 månadslöner	4
Dagsböter, 2–4 månadslöner	7
Dagsböter, över 4 månadslöner	2
Villkorlig dom	8
Skyddstillsyn	4
Samhällstjänst under 50 timmar	1
Samhällstjänst 50–100 timmar	17
Samhällstjänst över 150 timmar	10
Behandling av gärningspersonen under 2 månader	12
Behandling av gärningspersonen mellan 2 månader och 1 år	28
Behandling av gärningspersonen över 1 år	8
Medling	2
Ekonomisk kompensation till brottsoffret under 50 000 kr	98
Ekonomisk kompensation till brottsoffret mellan 50 000 och 100 000 kr	62
Ekonomisk kompensation till brottsoffret över 100 000 kr	9
Totalt	261

Tabell 1.4 – Fördelning av frihetsberövande straff

Påföljd	Antal (n)
Fotboja under 2 månader	0
Fotboja 2–3 månader	1
Fotboja över 3 månader	6
Fängelse under 2 månader	11
Fängelse 2–5 månader	35
Fängelse 6–11 månader	80
Fängelse 12–23 månader (1 år – 1 år 11 månader)	96
Fängelse 24–35 månader (2 år – 2 år 11 månader)	112
Fängelse 36–59 månader (3 år – 4 år 11 månader)	84
Fängelse över 60 månader (5 år eller mer)	47
Totalt	472

Diagram 1.10 – Fördelning av frihetsberövande straff

3.5. Hypotesprövning

3.5.1. Kort förklaring av hypotesprövning

Inom statistik används så kallad ”hypotesprövning”. Vad detta innebär är att en nollhypotes (H_0) och en mothypotes (H_1) ställs upp. Med hjälp av ett stickprov avgörs sedan om nollhypotesen förkastas till förmån för mothypotesen eller inte.¹⁴⁵

Ett exempel på detta är att ställa upp nollhypotesen ”det regnar lika mycket alla veckodagar” och mothypotesen ”det regnar mer på torsdagar än övriga dagar”. Man tar sedan ett stickprov genom att mäta regnmängden samtliga veckodagar under en period. Därefter räknar man ut om man, med hjälp av tillgängliga data, kan förkasta nollhypotesen. Givet att man tagit ett tillräckligt stort stickprov kan man sannolikt inte förkasta nollhypotesen i det här fallet (regn har såvitt känt ingen uppfattning om veckodagar). Man säger då att man accepterar nollhypotesen. Ju mindre stickprov man tar, desto större är risken att resultatet blir fel (mäter man bara en vecka kanske det bara regnar på torsdag).¹⁴⁶

Ett annat exempel är att man ställer upp nollhypotesen ”den tilltalade är oskyldig” och mothypotesen ”den tilltalade är skyldig”. Stickprovet utgör bevisningen och med tillräcklig bevisning kan nollhypotesen förkastas och den tilltalade förklaras skyldig bortom rimligt tvivel. Då det här är ett examensarbete i juridik tycks det också lämpligt att förklara hypotesprövning med det exemplet.

Vid hypotesprövning kan två typer av fel göras: Typ I-fel och typ II-fel. Ett typ I-fel innebär att man förkastar en nollhypotes fast den är sann och ett typ II-fel att man inte förkastar en nollhypotes som är falsk.¹⁴⁷ Givet exemplet med åtal som angavs ovan är ett typ I-fel att döma en oskyldig åtalad och ett typ II-fel att fria en skyldig. Utifrån det exemplet bör det vara tydligt att vi eftersträvar att sänka

---

¹⁴⁵ Körner & Wahlgren 2015 s. 197.

¹⁴⁶ I traditionell hypotesprövning är det också viktigt att formulera sina hypoteser innan man samlar in data. Om det i exemplet med regn skulle regna mycket mer på tisdagar skulle det inte leda till att H_0 förkastas – det finns ingen mothypotes om tisdagar. Detta är i någon mån frångått genom metoden med p-värden, men ger ändå uttryck för en viktig princip: Man ska vara försiktig med att testa efter ett mönster man redan tycker sig se.

¹⁴⁷ Körner & Wahlgren 2015 s. 206.

riskerna för typ I-fel. Risken för ett typ I-fel betecknas α . Samtidigt kan vi inte sänka α för mycket, eftersom det då så gott som aldrig skulle gå att fälla någon. Rättssystemet hade helt tappat sitt syfte. Ju mer vi sänker risken för typ I-fel, desto mer höjer vi risken för typ II-fel.¹⁴⁸

Det normala är att förenkla den här avvägningen till ett så kallat p-värde. Ju lägre p-värde, desto mer sannolikt att nollhypotesen kan förkastas. Det vill säga, ett lägre p-värde markerar att risken för ett typ I-fel är låg. Gränsen för när man tycker att p-värdet är tillräckligt lågt för att man ska förkasta nollhypotesen kan bedömas individuellt, men en gräns på ett p-värde på 5 % är allmänt vedertagen inom statistik. För ett högre p-värde än så säger man att resultatet inte är statistiskt signifikant. I vårt exempel med åtalet skulle det innebära att beviskravet inte är uppfyllt och den tilltalade frias om p-värdet är över 5 %.¹⁴⁹

Är p-värdet lägre än 5 % brukar resultatet benämnas som statistiskt signifikant. Ju lägre p-värdet är, desto mer signifikant är resultatet. ”Signifikant” betyder i det här sammanhanget bara att risken för ett typ I-fel är låg och har ingenting att göra med hur viktigt, stort eller relevant resultatet är.¹⁵⁰

3.5.2. Formulerade hypoteser

Hypoteserna som formuleras i den här uppsatsen kan brytas ner i två kategorier för de frågeställningar de syftar till att tydliggöra: ”Kan en förändrad attityd till påföljd för brott bland studenterna utskiljas vartefter juristprogrammet fortskrider?”, respektive ”Skiljer sig juriststudenternas uppfattning om påföljd från allmänhetens uppfattning?”

Samband med påbörjad termin

Till att börja med kan vi se om andelen av studenterna på en termin som vill ge ett fängelsestraff ändras vartefter utbildningen fortgår. Ändrar man uppfattning om

---

¹⁴⁸ Exemplet med den åtalade hämtat från Körner & Wahlgren 2015 s. 210 f.

¹⁴⁹ Körner & Wahlgren 2015 s. 214. Observera att ett p-värde på 5 % inte nödvändigtvis är möjligt att tillämpa i ett verkligt rättssystem. Exemplet är just ett exempel.

¹⁵⁰ Körner & Wahlgren 2015 s. 237.

vilket beteende som förtjänar fängelse eller fotboja ju längre man studerar på juristprogrammet? Uttryckt som en hypotes med mothypotes formuleras det som följer:

H_0 : Det *finns inget* samband mellan påbörjad termin och andelen som förespråkar frihetsberövande påföljd.

H_1 : Det *finns ett* samband mellan påbörjad termin och andelen som förespråkar frihetsberövande påföljd.

Observera att hypotesen är tvåsidig. Det vill säga, den testar inte enbart en ökning eller enbart en minskning, utan en förändring.

Bland de som förespråkar frihetsberövande straff kan också eventuella förändringar i den förespråkade längden på straffet undersökas. Det kan vara så att det visserligen är fler och fler som förespråkar fängelse för varje termin, men att straffen de vill ha är allt kortare – eller tvärt om. Observera att även den här hypotesen är tvåsidig:

H_0 : Det *finns inget* samband mellan påbörjad termin och längden på det förespråkade frihetsberövande straffet.

H_1 : Det *finns ett* samband mellan påbörjad termin och längden på det förespråkade frihetsberövande straffet.

Därutöver kan socialiseringsprocessen testas på ett mer abstrakt plan. Under avsnitt 2.2. ovan redogjordes för forskningsläget gällande vad som karaktäriserar juristrollen. Den sociologiska forskningen var relativt enig om att den juristroll som förespråkas på juristprogrammet innebär en stark identifikation med lagstiftaren och ett åsidosättande av egna uppfattningar. Abrahamsson, liksom Erlanger & Klegon, anmärkte dock att indoktrineringseffekten i en yrkesutbildning inte ska överskattas, då mycket kan förklaras med urvalsfaktorer.

Givet att teorin om utbildningens betoning av identifikation med lagstiftaren är korrekt bör en tilltagande identifikation med domstolen kunna iakttas. Detta skulle i så fall kunna uppmätas genom att den egna uppfattningen lägger sig allt närmre vad respondenten tror domstolen skulle döma i förhållande till i hur nära

respondenten ligger vad denne tror är allmänhetens uppfattning. Ett sådant samband skulle peka mot en socialiseringsprocess på programmet.

Sambandet kan testas genom två separata hypoteser. Den första behandlar respondenternas uppfattning om domstolen och den andra behandlar deras uppfattning om allmänheten:

H₀: Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att en domstol skulle döma ut *förblir i ett konstant förhållande vartefter terminerna fortgår.*

H₁: Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att en domstol skulle döma ut har ett *samband med påbörjad termin.*

H₀: Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att allmänheten skulle döma ut *förblir i ett konstant förhållande vartefter terminerna fortgår.*

H₁: Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att allmänheten skulle döma ut har ett *samband med påbörjad termin.*

Skillnad mellan juriststudenter och allmänhet

Utöver skillnader vartefter programmet fortskrider kan skillnader mellan studenterna och allmänheten undersökas. Hypoteserna följer här samma mönster som de två första hypoteserna ovan. Först testas andelarna som förespråkar fängelse eller fotboja för brottet. Även här rör det sig om en tvåsidig hypotes. Det som testas är alltså om det finns en statistiskt signifikant *skillnad* mellan grupperna, inte enbart om den ena eller andra gruppen förespråkar en frihetsberövande påföljd i större utsträckning:

H₀: Andelen juriststudenter som förespråkar frihetsberövande straff *är lika stor* som andelen ur allmänheten som förespråkar ett frihetsberövande straff.

H₁: Andelen juriststudenter som förespråkar frihetsberövande straff *är inte lika stor* som andelen ur allmänheten som förespråkar ett frihetsberövande straff.

Även hypoteserna för strafflängden formuleras tvåsidigt:

H₀: Det genomsnittliga frihetsberövande straffet är *lika långt* bland juriststudenter som hos allmänheten.

H₁: Det genomsnittliga frihetsberövande straffet är *inte* lika långt bland juriststudenter som hos allmänheten.

3.5.3. Fall 1: Narkotikasmuggling

Samband med påbörjad termin

Tabell 2.1

H₀: Det *finns inget* samband mellan påbörjad termin och andelen som förespråkar frihetsberövande påföljd.

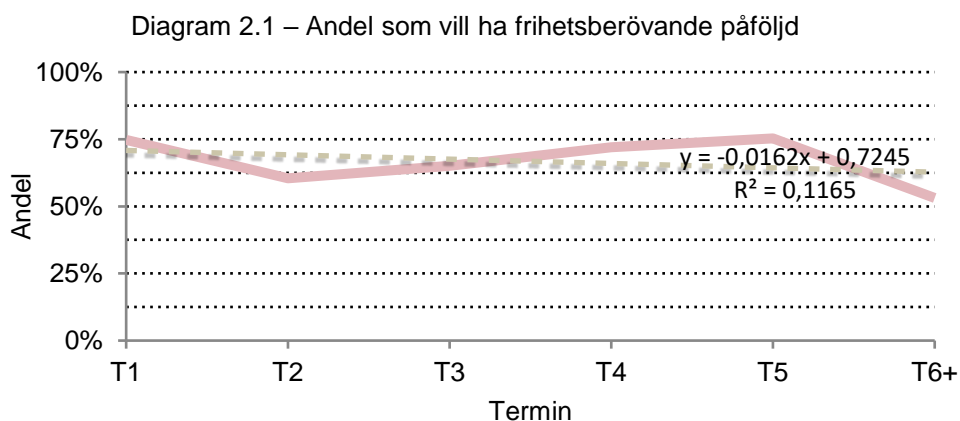
H₁: Det *finns* ett samband mellan påbörjad termin och andelen som förespråkar frihetsberövande påföljd.

Resultatet från undersökningen redovisas i tabell 2.1 (n=509). Det går vid en första anblick i

Termin	Andel som vill frihetsberöva
T1	75 %
T2	60 %
T3	65 %
T4	72 %
T5	75 %
T6+	53 %

tabellen inte att utläsa något tydligt samband mellan sista påbörjad termin och uppfattningen att brottet förtjänar en frihetsberövande påföljd.

Bristen på samband blir ännu tydligare i diagram 2.1, där linjen närmast tar sig formen av ett liggande S, med höga andelar under T1 och T5, men låga under T2 och T6. Inget statistiskt signifikant linjärt samband kan heller påvisas ($p > 0,5$)

och nollhypotesen accepteras.¹⁵¹ Det går inte att utifrån insamlade data se ett samband mellan termin och förespråkande av en frihetsberövande påföljd.

H₀: Det *finns inget* samband mellan påbörjad termin och längden på det förespråkade frihetsberövande straffet.

H₁: Det *finns* ett samband mellan påbörjad termin och längden på det förespråkade frihetsberövande straffet.

Tabell 2.2

Termin	Genomsnittlig strafflängd (månader)
T1	13
T2	11
T3	15
T4	24
T5	19
T6+	15

Att fastställa den angivna strafflängden när den anges i form av klasser, särskilt öppna klasser, skapar vissa problem. Det går aldrig att säkert veta var i klassen den som svarar lägger sig. Den som bedömer att straffet bör vara fängelse i fem år eller mer kan avse fem år, men också livstid.

Strafflängden bestäms därför genom en så kallad interpolerad median. Enkelt uttryckt slås

det enligt den metoden först fast i vilken klass det genomsnittliga svaret ligger. Sedan beräknas hur många svar som ligger i, under och över den klassen och ungefär var inom klassen medianen borde ligga. Endast de som valt en frihetsberövande påföljd inkluderas.

Givet den beräkningsmodellen får vi fördelningen i tabell 2.2 och diagram 2.2 (n=358). Baserat på trendlinjen kan diagrammet tyckas antyda ett samband med att förespråka längre straff vartefter terminerna fortskrider, men resultatet är inte signifikant ($p > 0,05$) och nollhypotesen accepteras.¹⁵² Något samband mellan påbörjad termin och förespråkad strafflängd kan inte påvisas.

Resultatet kvarstår även om samtliga respondenter antas ha förespråkade straffet högst upp ($p > 0,05$) eller längst ner ($p > 0,05$) i samtliga klasser.

---

¹⁵¹ Bilaga D, formel 3.

¹⁵² Bilaga D, formel 4.

H₀: Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att en domstol skulle döma ut *förblir i ett konstant förhållande vartefter terminerna fortgår.*

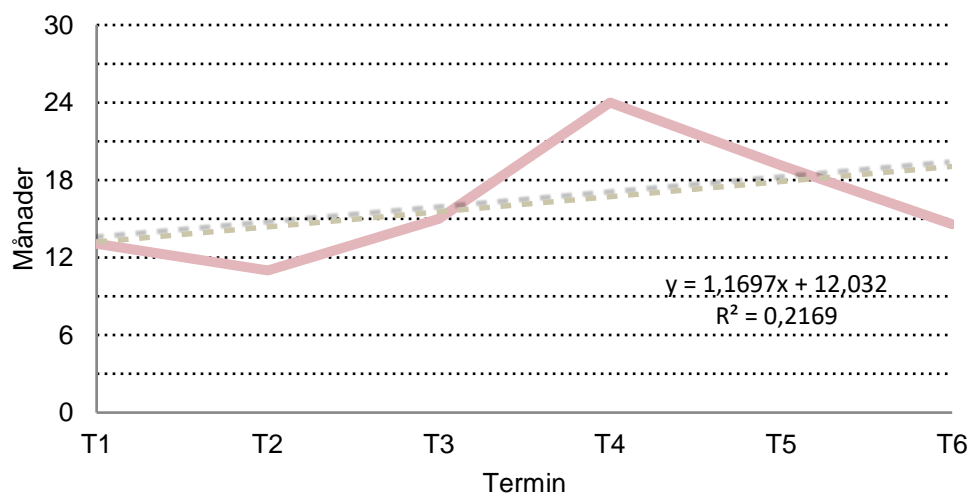
H₁: Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att en domstol skulle döma ut har ett *samband med påbörjad termin.*

H₀: Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att allmänheten skulle döma ut *förblir i ett konstant förhållande vartefter terminerna fortgår.*

H₁: Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att allmänheten skulle döma ut har ett *samband med påbörjad termin.*

För att korrekt kunna beräkna förhållandet måste de som missat att besvara antingen den ena eller båda frågorna om frihetsberövande sorteras bort. För respektive termin tas sedan antalet som själva anser att påföljden bör bli frihetsberövande och delas med antalet som tror att domstolen, respektive allmänheten, skulle ha frihetsberövat i samma fall. Annorlunda uttryckt får vi antal egna frihetsberövanden per frihetsberövanden i domstol eller allmänhet. Resultatet från de kvarvarande respondenterna (n=536) listas i tabell 2.3 och diagram 2.3.

Diagram 2.2 – Interpolerad median för strafflängd

Tabell 2.3 – Frihetsberövanden

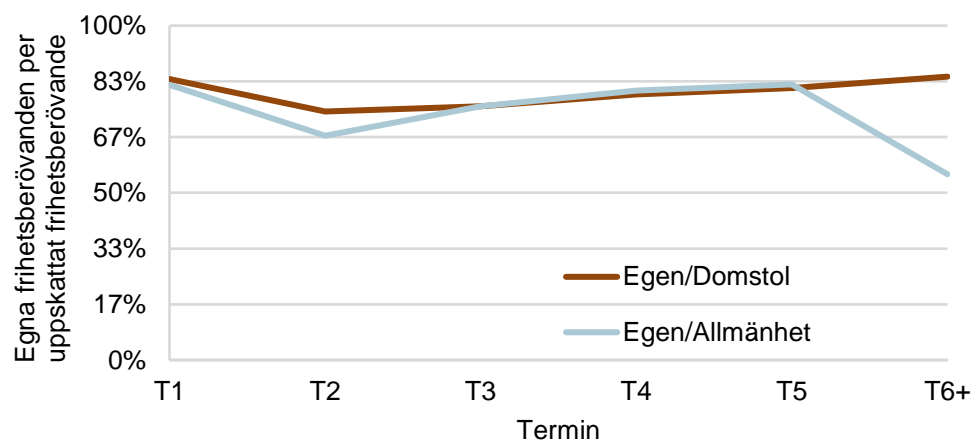
Varken den egna uppfattningen delat med bilden av domstolens uppfattning eller den egna uppfattningen delat med bilden av allmänhetens uppfattning uppvisar ett statistiskt signifikant samband ($p > 0,05$ i båda fallen).¹⁵³

Termin	Egen/Domstol	Egen/Allmänhet
T1	84 %	82 %
T2	74 %	67 %
T3	76 %	76 %
T4	79 %	81 %
T5	81 %	82 %
T6+	85 %	56 %

Vad som dock blir påtagligt är hur T6+ avviker från övriga terminer i hur respondenterna uppfattar att den egna uppfattningen svarar mot allmänhetens uppfattning. T6+ är alltså de enda studenter som läst straffrätt och en tänkbar effekt är att studierna av straffrätt är en socialiserande faktor.

Genom att behandla T1-T5 som en andel ($n=415$) och T6+ som en andel ($n=95$) får vi resultatet i tabell 2.4. Skillnaden i andelar kan testas genom att behandla dem som andelar inom ett och samma stickprov. H_0 är att inga skillnader finns mellan grupperna och H_1 att grupperna skiljer sig åt. Beräknat på det sättet

Diagram 2.3 – Egen uppfattning delat med domstolens respektive allmänhetens uppfattning

¹⁵³ Diagram D, formel 5–6.

är skillnaden i hur den egna uppfattningen förhåller sig till bilden av domstolen inte statistiskt signifikant vid en tvåsidig hypotesprövning ($p > 0,05$) och H_0 förkastas.¹⁵⁴ Däremot är skillnaden i hur den egna uppfattningen förhåller sig till bilden av allmänheten extremt statistiskt signifikant ($p < 0,0001$).¹⁵⁵

Tabell 2.4 – Frihetsberövanden

Termin	Egen/Domstol	Egen/Allmänhet
T1-T5	79 %	78 %
T6+	85 %	56 %

Det är alltså färre i T6+ som vill frihetsberöva per respondent som tror att allmänheten vill frihetsberöva. Annorlunda uttryckt tycks de studenter som läst straffrätt i högre utsträckning än övriga studenter anse att deras egen uppfattning om rättvisa avviker från allmänhetens uppfattning om rättvisa. Däremot verkar T6+ inte identifiera sig med domstolen i högre utsträckning än de övriga terminerna gör.

När en termin separeras på det här sättet ökar risken för att andra faktorer kan ha inverkat på de data som undersöks. Vi kan därför testa om skillnaden förstärks eller försvagas om de studenter på T1-T5 som läst straffrätt utanför juristprogrammet (om än delvis på låg nivå, se anmärkning ovan i avsnitt 3.4.) överförs till samma grupp som T6+ (kombinerat $n=140$). Dessa jämförs sedan med de studenter som ännu inte läst straffrätt på juristprogrammet och inte heller uppgett att de läst straffrätt på annan ort ($n=370$).

Tabell 2.5 – Frihetsberövanden

Termin	Egen/Domstol	Egen/Allmänhet
Ej straffrätt	85 % ($\Delta +6$)	84 % ($\Delta +6$)
Straffrätt	82 % ($\Delta -3$)	62 % ($\Delta +6$)

Resultatet presenteras i tabell 2.5., tillsammans med förändringarna i procentenheter från tabell 2.4. Återigen är H_0 att inga skillnader finns mellan grupperna och H_1 att grupperna skiljer sig åt. Skillnaden i hur den egna uppfattningen förhåller sig till bilden av allmänheten är fortfarande extremt statistiskt signifikant ($p < 0,0001$) och

¹⁵⁴ Bilaga D, formel 7.

¹⁵⁵ Bilaga D, formel 8.

H₀ förkastas. Ingen tydlig förändring i förhållandet mellan grupperna kan heller iakttas.¹⁵⁶

Skillnad mellan juriststudenter och allmänhet

H₀: Andelen juriststudenter som förespråkar frihetsberövande straff *är lika stor* som andelen ur allmänheten som förespråkar ett frihetsberövande straff.

H₁: Andelen juriststudenter som förespråkar frihetsberövande straff *är inte* lika stor som andelen ur allmänheten som förespråkar ett frihetsberövande straff.

Andelen juriststudenter som förespråkade ett frihetsberövande straff var 67 % (n=509), jämfört med 81 % av allmänheten¹⁵⁷ (n=909).¹⁵⁸ Resultatet av en tvåsidig hypotesprövning är extremt statistiskt signifikant ($p < 0,0001$) och nollhypotesen förkastas till förmån för mothypotesen.¹⁵⁹ Andelen juriststudenter som förespråkar frihetsberövande straff *är inte* lika stor som andelen ur allmänheten som förespråkar ett frihetsberövande straff. Annorlunda uttryckt är det en större andel av allmänheten än av juriststudenterna som förespråkar ett frihetsberövande straff.

H₀: Det genomsnittliga frihetsberövande straffet *är lika långt* bland juriststudenter som hos allmänheten.

H₁: Det genomsnittliga frihetsberövande straffet *är inte* lika långt bland juriststudenter som hos allmänheten.

Detta kan testas med hjälp av ett chitvå-test. Fördelningen i Jerres och Thams enkät (n=735)¹⁶⁰ respektive föreliggande undersökning (n=341) redovisas nedan i tabell 2.6.¹⁶¹ Jerre & Thams redovisning av siffrorna lämnar dock en del övrigt att önska. Flera kategorier har helt uteslutits, vilket här tolkats som att ingen respondent angav det svaret. Det är en något osäker tolkning, då procenten redovisas

---

¹⁵⁶ Bilaga D, formel 9.

¹⁵⁷ Jerre & Tham 2010 s. 108.

¹⁵⁸ Jerre & Tham 2010 s. 35.

¹⁵⁹ Bilaga D, formel 10.

¹⁶⁰ Jerre & Tham 2010 s. 35.

¹⁶¹ Jerre & Tham 2010 s. 108.

Tabell 2.6 – Fördelning av förespråkad
längd på frihetsberövanden

Strafflängd	Allmänheten	Juriststudenter
Fotboja	4 %	4 %
Fängelse under 2 månader	3 %	4 %
Fängelse 2-5 månader	6 %	15 %
Fängelse 6-11 månader	11 %	18 %
Fängelse 1-2 år	19 %	20 %
Fängelse 2-3 år	18 %	19 %
Fängelse 3-5 år	15 %	13 %
Fängelse 5 år eller mer	24 %	8 %
Summa	100 %	100 %

utan decimaler och det helt enkelt kan röra sig om en avrundning nedåt till 0.¹⁶² Då en förklaring av hur siffrorna tagits fram saknas både i den bilaga där data från undersökningen redovisas och i brödtexten går detta inte att säkert avgöra. Resultatet måste därför tolkas med försiktighet.

Chitvå-testet är extremt statistiskt signifikant ($p < 0,0001$).¹⁶³ Nollhypotesen förkastas därför: Det genomsnittliga frihetsberövande straffet är *inte* lika långt bland juriststudenter som hos allmänheten.

Ett chitvå-test ger dock inte besked om på vilket sätt fördelningarna skiljer sig åt, bara *att* fördelningarna ser olika ut. I diagram 2.4 visas därför siffrorna från tabell 2.6 grafiskt i ett försök att utläsa skillnaden i fördelning.¹⁶⁴ Av utrymmesskäl kan inga rubriker sättas ut för de respektive straffen, men straffen går från lägre till högre, med svaren för fotboja samlade längst till vänster.

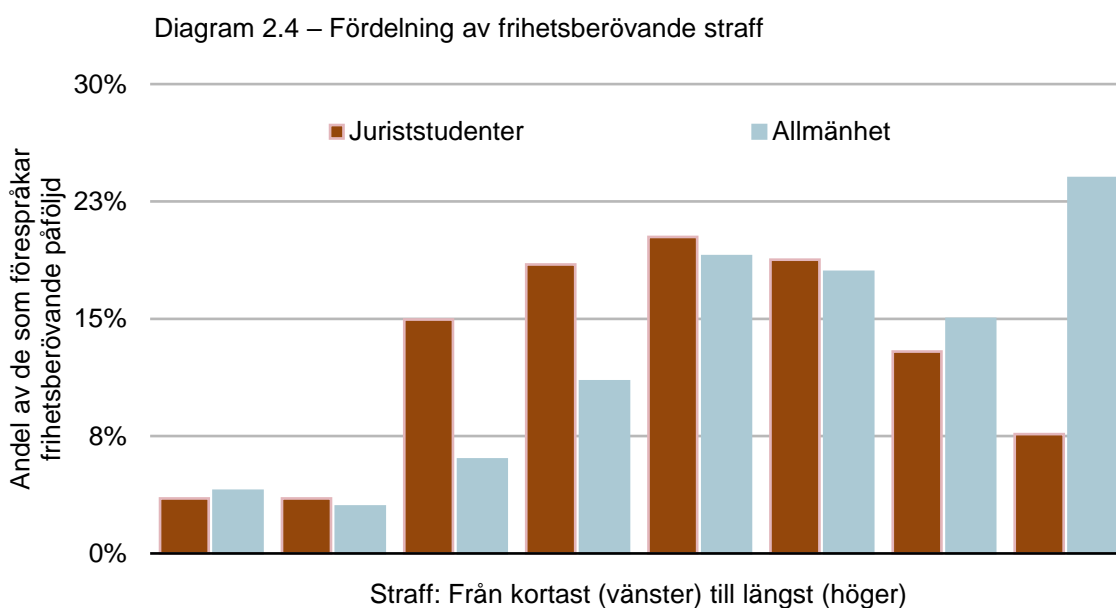
¹⁶² Det kan alltså röra sig om upp till och med tre respondenter ($3/735 < 0,5 \% < 4/735$).

¹⁶³ $\chi^2 = 65,392$ med 7 frihetsgrader. Bilaga D, formel 11.

¹⁶⁴ Observera att siffrorna i tabellen är avrundade till noll decimaler. Vissa värden som är lika i tabellen kan därför skilja sig åt i diagrammet.

Den mest märkbara skillnaden är allmänhetens större tendens att utnyttja den högra, öppna kategorin med 5 år eller mer. I och med att kategorin är öppen är en möjlig spekulaton att den del av allmänheten som vill ha en frihetsberövande påföljd generellt förespråkar ett längre fängelsestraff än motsvarande del av juriststudenterna.

Den interpolerade medianen hos allmänheten, 28 månader,¹⁶⁵ är också betydligt högre än de 18 månader som uppmättes hos juriststudenter. Medianerna ligger också i olika klasser: ”2 år till 2 år och 11 månader” respektive ”1 år till 1 år och 11 månader”.

¹⁶⁵ Jerre & Tham 2010 s. 112.

3.5.4. Fall 2: Butiksrån

Samband med påbörjad termin

H₀: Det *finns inget* samband mellan påbörjad termin och andelen som förespråkar frihetsberövande påföljd.

H₁: Det *finns* ett samband mellan påbörjad termin och andelen som förespråkar frihetsberövande påföljd.

Resultatet från undersökningen redovisas i tabell 3.1 (n=497). Det går vid en första anblick i tabellen inte att utläsa något tydligt samband mellan sista påbörjad termin och uppfattningen att brottet förtjänar en frihetsberövande påföljd.

Liksom i diagram 2.1 tar sig linjen i diagram 3.1 formen av ett liggande S, med höga andelar under T1 och T4, men lägre under T3 och T6. Observera dock den

brutna x-axeln – variationerna är betydligt mindre för butiksrånet än för narkotikasmugglingen och det är bara i T6+ som under 90 % som vill ha en frihetsberövande påföljd.

Inget statistiskt signifikant linjärt samband kan heller påvisas ($p > 0,5$) och nollhypotesen accepteras.¹⁶⁶ Det går alltså inte att utifrån insamlad data se ett samband mellan termin och att förespråka en frihetsberövande påföljd.

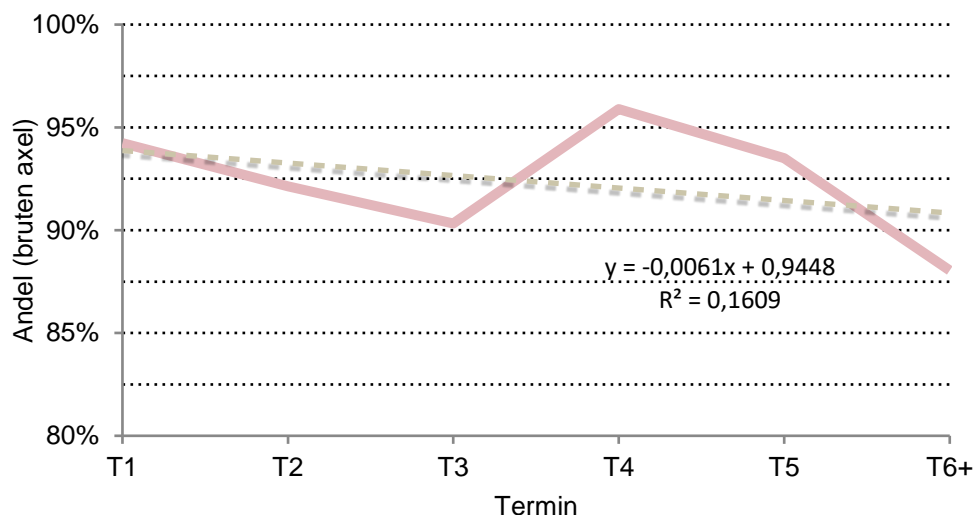
Tabell 3.1

Termin	Andel som vill frihetsberöva
T1	94 %
T2	92 %
T3	90 %
T4	96 %
T5	94 %
T6+	88 %

---

¹⁶⁶ Bilaga D, formel 12.

Diagram 3.1 – Andel som vill ha frihetsberövande påföljd

H_0 : Det *finns inget* samband mellan påbörjad termin och längden på det förespråkade frihetsberövande straffet.

H_1 : Det *finns* ett samband mellan påbörjad termin och längden på det förespråkade frihetsberövande straffet.

Liksom i fall 1 ovan bestäms strafflängden genom att interpolera medianen. Givet den beräkningsmodellen får vi fördelningen i tabell 3.2 och diagram 3.2 (n=464).

Tabell 3.2

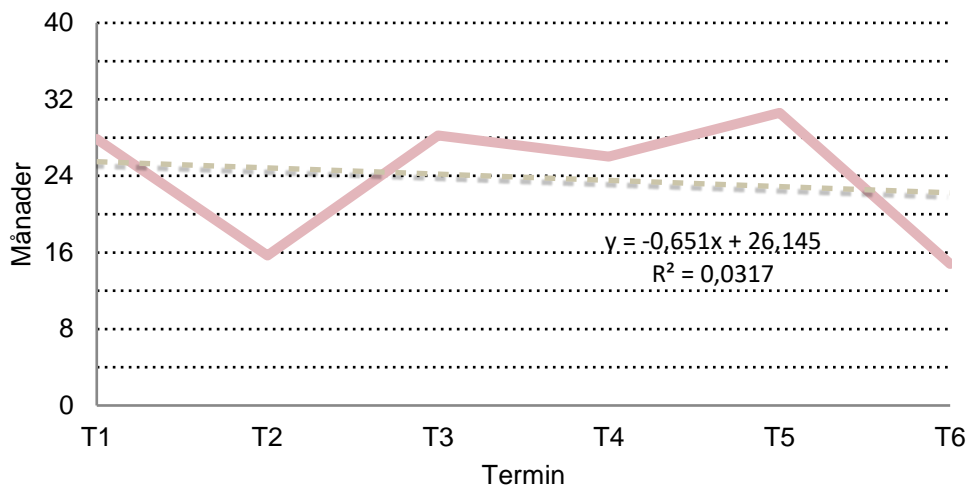
Termin	Genomsnittlig strafflängd (månader)
T1	28
T2	16
T3	28
T4	26
T5	31
T6+	15

Varken diagrammet eller tabellen tycks antyda något tydligt samband mellan termin och strafflängd och den svagt negativa trendlinjen är heller inte signifikant ($p > 0,05$).¹⁶⁷ Nollhypotesen accepteras. Något samband mellan påbörjad termin och förespråkad strafflängd kan inte påvisas.

¹⁶⁷ Bilaga D, formel 13.

Resultatet kvarstår även om samtliga respondenter antas ha förespråkat det högsta ($p > 0,05$) eller lägsta ($p > 0,05$) straffet i samtliga klasser.

Diagram 3.2 – Interpolerad median för strafflängd för respektive termin

H_0 : Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att en domstol skulle döma ut *förblir i ett konstant förhållande vartefter terminerna fortgår.*

H_1 : Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att en domstol skulle döma ut har ett *samband med påbörjad termin.*

H_0 : Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att allmänheten skulle döma ut *förblir i ett konstant förhållande vartefter terminerna fortgår.*

H_1 : Skillnaden mellan den påföljd studenten själv förespråkat och den påföljd studenten bedömer att allmänheten skulle döma ut har ett *samband med påbörjad termin.*

Insamlad data rensas från bortfall på samma sätt som beskrivits för fall 1 ovan. Resultatet från de kvarvarande respondenterna ($n=523$) listas i tabell

3.3 och diagram 3.3. Inget klart samband kan heller här utläsas

Tabell 3.3 – Frihetsberövanden

mellan terminerna ($p > 0,05$ i båda fallen).¹⁶⁸ T6+ avviker

Termin	Egen/Domstol	Egen/Allmänhet
T1	103 %	98 %
T2	98 %	94 %
T3	100 %	90 %
T4	101 %	100 %
T5	97 %	94 %
T6+	104 %	89 %

inte heller från övriga terminer

på samma sätt som i fall 1 (ob-

servera att y-axeln brutits och

startar på 10 % för att skiftas

uppåt och innehålla lika många

värden som diagram 2.3). Det

finns därför inget behov av att

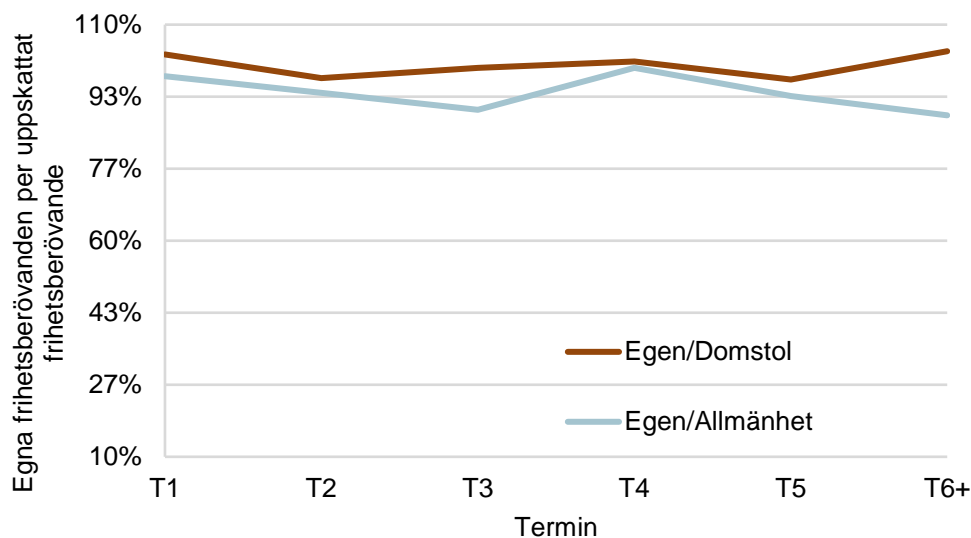
testa T1-5 som en grupp jämfört med T6+ på det sätt som gjordes för fall 1. Noll-

hypotesen accepteras därför – utifrån insamlade data går det inte att påvisa ett

samband mellan påbörjad termin och studenternas bild av vare sig domstolen eller

allmänheten.

Diagram 3.3 – Egen uppfattning delat med domstolens respektive allmänhetens uppfattning

¹⁶⁸ Bilaga D, formel 14–15.

Skillnad mellan juriststudenter och allmänhet

H₀: Andelen juriststudenter som förespråkar frihetsberövande straff *är lika stor* som andelen ur allmänheten som förespråkar ett frihetsberövande straff.

H₁: Andelen juriststudenter som förespråkar frihetsberövande straff *är inte lika stor* som andelen ur allmänheten som förespråkar ett frihetsberövande straff.

Andelen juriststudenter som förespråkade ett frihetsberövande straff var 92 % (n=497), jämfört med 80 % av allmänheten¹⁶⁹ (n=841).¹⁷⁰ Resultatet av en tvåsidig hypotesprövning är extremt statistiskt signifikant ($p < 0,0001$) och nollhypotesen förkastas till förmån för mothypotesen.¹⁷¹ Andelen juriststudenter som förespråkar frihetsberövande straff *är inte lika stor* som andelen ur allmänheten som förespråkar ett frihetsberövande straff. I motsats till fall 1 verkar alltså juriststudenterna förespråka ett frihetsberövande straff i större utsträckning än vad allmänheten gör.

H₀: Det genomsnittliga frihetsberövande straffet *är lika långt* bland juriststudenter som hos allmänheten.

H₁: Det genomsnittliga frihetsberövande straffet *är inte lika långt* bland juriststudenter som hos allmänheten.

Liksom för fall 1 kan hypotesen testas med hjälp av ett chitvå-test. Samma försiktighet gällande fördelningen i Jerre & Tham enkät (n=676)¹⁷² måste iakttagas i tolkningen av resultatet här som för fall 1. Fördelningen hos allmänheten respektive hos juriststudenter (n=461) redovisas i tabell 3.4.¹⁷³

---

¹⁶⁹ Jerre & Tham 2010 s. 108.

¹⁷⁰ Jerre & Tham 2010 s. 38.

¹⁷¹ Bilaga D, formel 16.

¹⁷² Jerre & Tham 2010 s. 38.

¹⁷³ Jerre & Tham 2010 s. 108.

Tabell 3.4 – Fördelning av förespråkad längd på frihetsberövanden

Strafflängd	Allmänheten	Juriststudenter
Fotboja	5 %	4 %
Fängelse under 2 månader	2 %	4 %
Fängelse 2-5 månader	4 %	15 %
Fängelse 6-11 månader	12 %	18 %
Fängelse 1-2 år	19 %	20 %
Fängelse 2-3 år	24 %	19 %
Fängelse 3-5 år	19 %	13 %
Fängelse 5 år eller mer	15 %	8 %
Summa	100 %	100 %

Chitvå-testet är statistiskt signifikant ($p < 0,001$).¹⁷⁴ Nollhypotesen förkastas och vi kan dra slutsatsen att det finns en skillnad i hur långa straff juriststudenter och en bredare allmänhet förespråkar.

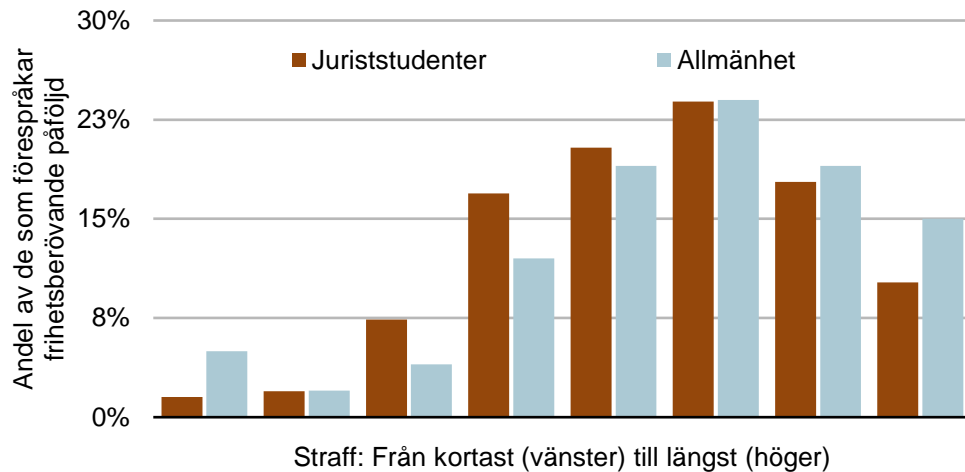
Som konstaterades ovan, under fall 1, säger ett statistiskt signifikant chitvå-test bara att fördelningarna i de olika grupperna skiljer sig åt och ingenting om på vilket sätt. Fördelningen i diagram 3.4 visar dock att det är samma mönster här som i fall 1. Straffen följer närmast en normalfördelad kurva för både juriststudenter och allmänhet, men allmänhetens kurva är skiftad något åt höger. Slutsatsen kan alltså dras att allmänheten överlag förespråkar längre fängelsestraff än juriststudenter.

Samtidigt avviker fotboja från trenden. Allmänheten tycks i större utsträckning än juriststudenter anse att fotboja är ett rimligt frihetsberövande straff för butiksrånet. Kanske hade inte heller fördelningen skiljt sig om kategorierna för fotboja och fängelse var möjliga att kombinera.

¹⁷⁴ $\chi^2=25,157$ med 7 frihetsgrader. Bilaga D, formel 17.

Diagram 3.4 – Fördelning av frihetsberövande straff

Den interpolerade medianen hos allmänheten, 29 månader,¹⁷⁵ är något högre än de 24 månader som uppmättes hos juriststudenter. Medianerna ligger dock i samma klass: ”2 år och 2 år och 11 månader”.

3.5.5. Sammanfattning

Vissa mönster visar sig i materialet. Ingen av hypoteserna där ett linjärt samband över terminerna testades uppvisade något statistiskt signifikant samband. Däremot påvisades en signifikant skillnad i samtliga fall där juriststudenter jämfördes med allmänheten.

Jämfört med allmänheten ville en lägre andel av juriststudenterna frihetsberöva för narkotikabrott ($p < 0,0001$) och en högre andel för butiksrån ($p < 0,0001$). Fördelningen av de frihetsberövande straffen skiljde sig i båda fallen. För narkotikabrott ($p < 0,0001$) kunde ett tydligt förespråkande för längre straff skönjas hos allmänheten. För butiksrånet ($p < 0,001$) var mönstret inte lika tydligt. Parallellt med att förespråka något hårdare straff var allmänheten också mer positivt inställd till fotboja, vilket skulle kunna betraktas som en mildare påföljd än fängelse.

En jämförelse mellan de interpolerade medianerna bekräftar bilden. Att jämföra medianer är generellt statistiskt skakigt och det existerar, mig veterligen, ingen metod för att statistiskt jämföra två medianer utan att ha tillgång till de data

¹⁷⁵ Jerre & Tham 2010 s. 112.

som båda medianerna beräknades från. Trots detta kan det konstateras att resultaten ligger i linje med vad som kan antas utifrån att titta på diagrammen. Allmänheten vill ha längre straff än juriststudenter i båda fallen, men för butiksrån är bilden inte lika tydlig.

Det finns alltså bara en sak resultatet entydigt pekar mot: Juriststudenter och en bredare allmänhet har olika uppfattningar om straff. Det går däremot inte att säkert säga att den ena gruppen skulle ha ett ”hårdare” förhållningssätt till straff än den andra.

Inte heller utvecklingen över terminerna ger någon tydlig indikation på hur skillnaden ska tolkas. Över huvud taget tycks nästan inga statistiskt signifikanta generella trender under utbildningen gå att utläsa ur materialet.

Det enda undantaget är studenternas bild av allmänheten gällande straffet för narkotikasmuggling. Efter att ha läst straffrätt på T5 tycks studenterna ha stärkts i bilden av att de avviker från allmänheten i synen på påföljden för narkotikabrott ($p < 0,0001$). Baserat på jämförelsen med allmänhetens faktiska uppfattning tycks detta också stämma. Vad undersökningen i den delen närmast tycks visa är att studenterna efter straffrättskursen har en bättre uppfattning om den allmänna meningen i fråga om påföljd för narkotikasmuggling. Alternativet, att det skulle röra sig om en skiftande identifikation från allmänheten till domstolen, motsägs av att studenterna i T6+ har ett förhållande till domstolen inte på ett statistiskt säkerställt sätt avviker från det hos övriga terminer. Att resultatet kvarstår efter att de studenter som läst straffrätt grupperats stärker bilden av att det är en kunskapsfråga, snarare än en fråga om en attityd som formats ju längre man läst på programmet.

Respondenterna på juristprogrammet hade både en lägre ålder och en högre genomsnittlig utbildningsnivå än respondenterna i Jerres och Thams studie. Som angavs ovan visar Jerres & Thams telefonundersökning att yngre respondenter generellt förespråkar hårdare straff och högskoleutbildade respondenter generellt mildare straff. Det ska dock hållas i minnet att de resultaten är baserade på generella frågor utan sammanhang och att både metoden för datainsamling och mängden information som ges respondenten skiljer sig från postenkäterna.

Jämfört med gällande rätt anser juriststudenter att straffet för narkotikasmuggling borde vara betydligt lägre, även efter förändringen av gällande rätt som skett sedan 2010. Det gäller oavsett om man ser till det vanligaste frihetsberövande straffet (1 år – 1 år 11 månader) eller den interpolerade medianen (1 år 6 månader), jämfört med fängelsestraffet på ca 4 år eller högre.

För butiksran verkar juriststudenternas uppfattning kring ett rättvist straff vara i linje med gällande rätt. Både det vanligaste svaret (2 år – 2 år 11 månader) och den interpolerade medianen (2 år) är inom det vanligaste svaret från domarpanelen 2010 och den praxis som beskrivs i doktrinen.

4. Analys

4.1. Vad är ett allmänt rättsmedvetande?

I den inledande frågeställningen bröts frågan om det allmänna rättsmedvetandet ner i två underfrågor: Vilka är allmänheten och vad är ett rättsmedvetande? Även om de delfrågorna fyllt sitt syfte som utgångspunkter i undersökningen framstår det nu som att de båda frågorna står i ett dialektiskt förhållande till varandra.

För den som har ett holistiskt perspektiv på rättsmedvetandet är allmänheten en abstraktion. För den som förespråkar det reduktionistiska perspektivet är allmänheten, om inte konkret, så i alla fall möjlig att konkretisera. Vad som istället framstår som vagt för reduktionisterna är allmänhetens *medvetande*, att tala om en grupp som en helhet med *en* åsikt. Man skulle kunna säga att för holisterna föds allmänheten ur rättsmedvetandet och för reduktionisterna föds rättsmedvetandet ur allmänheten. Det är tillspetsat uttryckt, men tycks ändå fånga något av var tyngdpunkten läggs.

Den här uppsatsen har anslutit sig till Bondesons reduktionistiska definition av det allmänna rättsmedvetandet, av skäl som närmare utvecklas under avsnitt 4.4. nedan. Definitionen är speciell i det att den formulerats som stöd för att kunna argumentera för att det allmänna rättsmedvetandet inte existerar. Som beskrivs ovan är allmänheten ur det reduktionistiska perspektivet möjlig att konkretisera. Det innebär inte att konkretiseringen är meningsfull. Snarare visar konkretiseringen av vilka som ingår allmänheten alltid att avgränsningen är meningslös. Inom varje grupp som kan kallas allmänhet finns för många motsägande uppfattningar för att den ska kunna definieras som en enhet.

4.2. Empiriska resultat

4.2.1. Juriststudenter och allmänheten

Det är med hänsyn tagen till ovanstående brasklappar kring begreppet ”allmänt rättsmedvetande” som den empiriska delen av uppsatsen måste tolkas. Vad som

egentligen jämförs är en grupp juriststudenter på Lunds universitet under vårterminen 2019 (juriststudenterna) och en större urvalsgrupp från 2010 (allmänheten). Alla slutsatser som dras utöver det och alla försök att generalisera resultaten, inkluderat benämningarna inom parantes, är abstraktioner. Detta är sant för alla statistiska undersökningar, men kan vara särskilt viktigt att påpeka här, då det som är föremål för undersökning är ett begrepp vars gränser är en bärande del av diskussionen.

Den empiriska studien ger stöd för att juriststudenter förespråkar ett mildare straff än allmänheten för narkotikasmuggling ($p < 0,0001$) och ett hårdare straff än allmänheten för butiksrån ($p < 0,0001$). Detta i vart fall om endast viljan att frihetsberöva beaktas.

Studerar istället hur de frihetsberövande straffen fördelar sig finns en statistiskt signifikant skillnad i båda fallen. För narkotikabrott är skillnaden entydig ($p < 0,0001$). Allmänheten vill ha längre fängelsestraff än juriststudenterna och utnyttjar i betydligt högre utsträckningen den öppna klassen ”5 år eller mer”. Medianen för strafflängd ligger också i en högre klass än för juriststudenter vilket, trots osäkerheten i att arbeta med medianer, får sägas antyda att skillnaden är signifikant.

Även för butiksrån finns en signifikant skillnad i hur straffen fördelar sig ($p < 0,001$). Skillnaderna i fördelning mellan allmänhet och juriststudenter är dock annorlunda från i narkotikafallet. Både utifrån diagrammen och sett till den interpolerade medianen tycks allmänheten vilja ha längre straff än juriststudenterna. Samtidigt ligger medianerna i samma klass och allmänheten tycks i större utsträckning än juriststudenterna vilja använda sig av fotboja istället för fängelse.

Om vi i Hagströmers efterföljd istället betraktar gällande rätt som ett medelbart uttryck för det allmänna rättsmedvetandet kompliceras bilden ytterligare. Straffet för butiksrån är fängelse mellan ett och femår, sannolikt från två år till två år och elva månader. Då juriststudenter i större utsträckning än allmänheten vill frihetsberöva vid butiksrån ligger de närmre gällande rätt. I valet av längd på de frihetsberövande straffen ligger juriststudenter också på ungefär samma straff som både gällande rätt och allmänheten. Om Hagströmers argument för rätten som ett medelbart uttryck för det allmänna rättsmedvetandet tas på allvar innebär det att

juriststudenter ligger närmre det allmänna rättsmedvetandet än vad allmänheten gör. I alla fall vad gäller butiksrån.

Att jämföra på det sättet blir uppenbart löjligt, men Hagströmer har uttryckligen skrivit att ordet ”allmänt” inte ska tas bokstavligt, utan beteckna en normal samhällsmedborgare.¹⁷⁶ Det är alltså enligt Hagströmer, som inte tycks vara ensam om den uppfattningen, fullt möjligt för allmänheten och ”allmänheten” att ha olika uppfattningar. Kanske var respondenterna i studierna inte tillräckligt normala? Vi kan sorgligt nog bara spekulera.

4.2.2. Utbildningens inverkan på attityder

Den empiriska undersökningen ger inget statistiskt signifikant stöd för att juristutbildningens innehåll på något vis skulle inverka på respondenternas underliggande attityder. Varken andel frihetsberövanden eller längd på straff för något av brotten samvarierar på ett statistiskt signifikant sätt med påbörjad termin ($p > 0,05$ i samtliga fall).

Det enda område där ett statistiskt signifikant samband med termin uppmättes (utöver ålder på respondenterna) gällde skillnaden mellan den egna uppfattningen om rättvist straff och den egna bilden av allmänhetens uppfattning i samma fråga. Den sist uppmätta terminen (T6+), tillika de enda respondenter som läst straffrätt inom programmet, trodde i statistiskt signifikant högre utsträckning att deras egen uppfattning skiljde sig från allmänhetens uppfattning ($p < 0,0001$).

En möjlig förklaring till detta är att studenterna efter att ha läst straffrätt identifierade sig mer med en abstrakt rättsordning och mindre med gemene man. Detta motsägs dock av att de inte i själva trodde sig själva ligga närmre domstolens bedömning. En annan, mer trolig, förklaring är att det är en ren kunskapsfråga. Som visats ovan avviker juriststudenters uppfattning tydligt från allmänhetens uppfattning, vilket medför att en större andel av T6+ än övriga terminer korrekt förutspådde att de förespråkade ett mildare straff än allmänheten. Denna förklaring stärks ytterligare av att om de studenter på tidigare terminer som läst straffrätt på annan ort flyttas över till T6+ är resultatet fortsatt statistiskt signifikant

---

¹⁷⁶ Avsnitt 2.1.2.

($p < 0,0001$). Förhållandet mellan grupperna förändras inte heller entydigt åt något håll.

4.2.3. Tolkning

Som visats i min rapport avviker uppfattningen om vad som är ett rättvist straff hos juriststudenterna vid Lunds universitet vårterminen 2019 från en bredare urvalsgrupp från 2010, som här får representera allmänheten. Kanske visar detta på att jurister är ett särskilt släkte, med en särskild uppfattning om rätt och fel. Kanske visar det bara att juriststudenter har en högskoleutbildning eller att de är unga, helt i linje med Jerre och Thams tidigare fynd. Kanske är det en kombination av allt.

Oavsett vilket går det att, med stark signifikans, uppmäta en skillnad mellan juriststudenter och en bredare allmänhet, men ingen förändring vartefter utbildningen fortgår. Resultaten som presenterats i den här uppsatsen är dock för begränsade för att definitivt besvara några frågor om hur representativa juriststudenters uppfattningar kring straff är för allmänheten. Vad som däremot kan sägas är att resultaten från den undersökning som presenterats här ligger i linje med tidigare forskning. I litteraturen kring socialiseringsprocessen beskrivs en uppmaning att skala av personliga drag, åsikter och erfarenheter för att träda in som en lagens tjänare. Detta talar emot tanken på att juristutbildningen skulle förstärka vissa personliga uppfattningar hos juristerna, som sedan kommer till uttryck i dömande verksamhet.

Resultaten tyder, med Abrahamssons terminologi, på att jurister och allmänhet skiljer sig åt på grund av urvalsmekanismer snarare än indoktrineringseffekter. Urvalsmekanismerna som inverkar på attityder verkar närmare bestämt vara rekryteringseffekter, det vill säga vilka som söker sig till programmet. Det verkar alltså inte röra sig om de urvalsmekanismer vid "befordran", det vill säga avancemang över terminerna, som iakttagits i andra yrkesgrupper.

En viss typ av människor söker sig till och kommer in på juristutbildningen. Det är möjligt att en viss renodling av åsikter sker under terminerna genom avhopp eller indoktrinering, men fynden i den här uppsatsen ger inget som helst stöd för den tolkningen.

Resultatet visar även på svårigheten i att tala om ett ”allmänt” rättsmedvetande. När en grupp bryts ut, i det här fallet juriststudenter, kommer den gruppen med största sannolikhet avvika från resten. Skiljelinjerna som löper genom allmänheten är så många och så olika att det är oerhört svårt att definiera allmänheten som en enhet med en gemensam uppfattning. Alternativet är att betrakta juriststudenter som att de inte hör till allmänheten.

4.3. Det allmänna rättsmedvetandets roll i en modern straffrätt

Frågan om det allmänna rättsmedvetandet – vad det är, hur vi definierar det, vem som tolkar det – är en fråga som griper in i de absoluta fundamenten i rättssystemet. Det aktualiserar frågor om legitimitet, rättssäkerhet och klass, för att bara godtyckligt nämna ett fåtal.

Har svenska jurister har ett särskilt rättsmedvetande som skiljer sig från allmänhetens? Att närma sig frågan empiriskt är i någon mån att göra sig dum inför problemet: Att reducera en större fråga, en holistisk fråga, till en fråga om att bara se efter tillräckligt noga.

Finns det ett allmänt rättsmedvetande? För mig framstår det allmänna rättsmedvetandet som precis den ”legala fiktion” Bondeson benämnt det som. Inte bara i den allmänna debatten, utan även för de jurister som behandlat det. Där såväl Axberger som Victor inte allt för snabbt vill avfärda idén om det holistiska allmänna rättsmedvetandet ser jag ett försök att finna en juridisk rättskälla i frågor som egentligen mest handlar om magkänsla. Ett försök att ersätta en sociologisk rättskälla med en juridisk.

Mer specifikt framstår det som att de rättsvetare, utredare och domare som åberopar ett allmänt rättsmedvetande söker ett allmänt accepterat sätt att säga vad de själva tycker. I en yrkeskultur där vi från bland andra Hartmans, Flowers, Svenssons och Blückerts studier kan se att dess deltagare uppmanas att underordna den egna åsikten ett större ramverk kommer det ”allmänna rättsmedvetandet” till undsättning. Genom att hänvisa till det allmänna rättsmedvetandet finns ett sätt att redovisa vad som känns rätt och riktigt, utan att hänvisa till just känslor.

Säkert upplever många, eller till och med de flesta, av de som använder sig av begreppet att de faktiskt har allmänheten med sig. Men detta öppnar bara upp för nästa fråga: Vilka är i så fall allmänheten?

Det går, som exemplifierats ovan, att debattera vilka som bör räknas till en allmänhet. Även om man avgränsar sig till vad som (grundlöst) skulle kunna kallas den allmänna uppfattningen, att bara svenska medborgares uppfattning ska räknas, skapar skiljelinjer mellan sådant som ekonomiska klasser, stad och land eller olika religioner en ohanterlig röra. Den ”allmänhet” som en yrkesverksam jurist har kontakt med kanske stödjer hans uppfattning i en viss fråga, men är det relevant om den allmänheten är homogen? Vit, rik, sekulärt protestantisk och högutbildad, för att ta ett exempel.

Ambitionen att lägga rättskällan utanför sig själv är på många sätt lovvärd och ett försök att föra sig själv ut ur ekvationen när rättvisa ska skipas. Det blir dock ett problem om idén om ett allmänt rättsmedvetande används för att få domarna att omedvetet ljuga för sig själva. I vissa lägen saknas helt enkelt klara regler och normer för en bedömning, och domaren tvingas lita på sitt eget omdöme. Vill vi på allvar minska risken för godtycke i den typen av situationer framstår det som rimligare att domare rakt ut meddelar att bedömningen är ett uttryck för hans egen uppfattning. Det ger möjlighet att undersöka de attityder domaren faktiskt går in i rättegångssalen med, istället för att debattera uppfattningen hos forna tiders jurister eller folkets röst.

Samtidigt pekar forskning som gjorts på att juridiskt irrelevanta omständigheter inverkar på juristers bedömningar. En underliggande uppfattning hos domaren om rätt och fel, eller ett proportionerligt straff, är inte en juridisk rättskälla enligt vare sig inkluderande eller exkluderande rättspositivism. Även om jurister inte ”ser med närmast förakt på lagstiftarna och med ointresse på drabbade medborgare” kan de – vi – sannolikt aldrig fullt ut frigöra sig från sin egen underliggande moraliska kompass.

Vad betyder detta ur rättssäkerhetssynpunkt? Människors inre är lynniga, individuella. generellt oförutsebara och definitivt opublicerade – med andra ord en dålig rättskälla. Samma saker kan sägas om det allmänna rättsmedvetandet. Förespråkarna av det holistiska perspektivet har också helt rätt i att det inte rakt

av kan ersättas med opinionsundersökningar. Det går inte att göra denna otryckta rättskälla tryckt genom att helt enkelt fråga folk vad de tycker.

Lösningen tycks ligga i att ge förespråkarna för det holistiska perspektivet *nästan* helt rätt. Ja, det finns något svårfångat inom juridiken som går bortom vad som direkt kan utläsas ur de konventionella rättskällorna och som domaren får allt bättre känsla för ju mer erfaren hen blir. De hänvisningar som görs till det allmänna rättsmedvetandet som juridisk rättskälla visar, även om de är få, att behovet finns att fylla den luckan med något. Vad som däremot måste ifrågasättas är ursprunget. Källan är inte allmänheten, det är domaren, och domaren har möjligheten att uttrycka grunderna för den intuitionen. Genom att befästa ett ideal av att domaren är en person som inte bara har åsikter utan även bör redogöra för både åsikterna och på vilka grunder de baseras görs en otryckt rättskälla tryckt. Rätts säkerheten ökar.

Även den domare som fullständigt slår ifrån sig uppfattningen att låta sin personliga uppfattning inverka på dömandet kommer i sin lagtolkning konfronteras med begrepp kräver att begrepp med subjektiva drag uttolkas med rättslig auktoritet. Som visats ovan förekommer hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet i förarbeten till lagtext, vilket vid en teleologisk tolkning medför att betydelsen av begreppet måste fastslås.

En möjlig slutsats av detta är att vi bör reflektera över de verktyg vi tillhandahåller en jurist, liksom vilka krav som ställs på en. Olaus Petris åttonde domarregel får nog många jurister att rygga tillbaka idag, men borde kanske tas i större beaktande:

8. En god och beskedlig domare är bättre än god lag, ty han kan alltid laga efter lägligheten. Där en ond och orättvis domare är, där hjälper god lag intet, ty han vränger och gör dem orätt efter sitt sinne.

Vad är en god domare och hur kan man som jurist bli en? I linje med det argument som Bladini tidigare fört fram menar jag att en förutsättning för att en domares åsikter ska kunna bli "goda" är att de över huvud taget uttrycks och blir föremål för diskussion. En jurist, eller närmare bestämt en domare, kan också bara ge uttryck för sin uppfattning om rätt och fel om hen har språket och förståelsen som

krävs. Istället för att ha ett vagt ”allmänt rättsmedvetande” smygande i rättssystemets kulisser borde kanske fokus för juristers utbildning i större utsträckning vara att tillhandahålla det språket och den förståelsen. Jag instämmer i Träskmans uppfattning om att domaridealet är det som genomsyrar juristutbildningen, i alla fall vid Lunds universitet, och det kan finnas skäl för idealet för både domare och juriststudenter att tänkas om. Bladini visar att dagens domare skriver i en narrativ tradition där det mänskliga subjektet döljs. Kanske krävs ett större fokus på rättsfilosofi, moralfilosofi och etik – det mänskliga, helt enkelt – för att upprätthålla en straffrätt som alla kanske inte kan vara överens om, men som alla kan diskutera. Med sociologisk terminologi bör mycket som idag uteslutande kommuniceras inom normer också komma till uttryck i lärandet.

En mall för hur detta kan ske har redan lagts fram av Peczenik, som genom att konkretisera de värden som han menar ingår i det allmänna rättsmedvetandet öppet kan angripa problemet att vikta dem mot varandra. Jag delar inte Peczeniks uppfattning att de värderingar han räknar upp på ett ahistoriskt sätt skulle vara oproblematiska, men genom att benämna de värden han åberopar öppnar han upp för en diskussion om deras roll. Detsamma kan inte sägas om Victors och Axbergers holism.

Straffrätten är statens yttersta makt över medborgarna, *ultima ratio*. De härskare över vilka historiens dom enligt Peczenik fallit hård är de som missbrukat straffrätten och våldsmonopolet. Just av den anledningen kräver premisserna inom straffrätten extra eftertanke. Detta kan bara ske om juristerna förstår sina egna premisser.

4.4.Framtida forskning

Det finns flera frågor som den här uppsatsen väcker men inte besvarar. De två främsta är om samma mönster kan iakttas vid andra juridiska fakulteter i Sverige, samt om en kohortstudie över längre tid skulle uppvisa samma mönster. Med snart tio år på nacken för Jerres och Thams studie börjar stunden kanske också nalkas där allmänhetens attityder kring rättsverkan av brott bör undersökas i större skala igen. Det vore också intressant att utföra studien på notarier i tingsrätter, som

eventuellt genomgår en kraftigare inskolning och i större utsträckning kan antas vara intresserade av straffrätt än gemene juriststudent.

Avslutningsvis hoppas jag att de data som samlats in för den här uppsatsen återanvänds. De finns tillsammans med en kodningsnyckel i ett exceldokument som länkats i referenslistan nedan och är naturligtvis fria att använda med hänvisning. Det finns helt säkert analyser att göra som inte slagit mig och om inte annat kan de kombineras med data insamlad på en annan juristutbildning för att ge en mer heltäckande bild.

Käll- och litteraturförteckning

Data

Stålhandske, P., *Rådata examensarbete vt 2019 Stålhandske*, Lunds universitet, Lund, 2019 <https://drive.google.com/file/d/1bt51Y120COw-HyK_omR4qi_RlzvCvoY7/view?usp=sharing>

Litteratur

Abrahamsson, B.. "Attityder och professionell socialisering." *Sociologisk Forskning*, vol. 4, nr. 3, 1967, s. 152–163

Andersson, U. & T. Mattsson, "Genusrelaterad kunskap, något för jurister?" i Lövkrona, I., C. Agrell & K. Widén (red), *AKKA AKademiska Kollegors Ansvar Ledarutvecklingsprogram för kvinnor och män vid Lunds universitet 2008-2009*, 2010, s. 49-57

Anwar, S., P. Bayer & R. Hjalmarsson, "Politics in the Courtroom: Political Ideology and Jury Decision Making", *Journal of the European Economic Association*, 2015, tillgänglig på <<https://doi.org/10.1093/jeea/jvy013>>

Axberger, H.-G., *Det allmänna rättsmedvetandet*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), 1996

Bladini, M., *I objektivitetens sken - en kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om dömande i brottmål*, Makadam förlag, 2013

— "Objektivitet i dömandet – på gott och på ont?" i Säfwe, D. & P. Claréus (red.), *Svensk Juristtidning 100 år*, s. 303-312, 2016

Blückert, A., *Juridiska - ett nytt språk? – En studie av juridikstudenters språkliga inskolning*, Institutionen för nordiska språk, Diss. Uppsala universitet, 2010, tillgänglig på <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-111807>>

Bogdan, M., *Komparativ rättskunskap*, 2:a uppl., Norstedts juridik, 2003

— *Concise introduction to comparative law*, Europa Law Publishing, Groningen, 2013

Bondeson, U., "Det allmänna rättsmedvetandet – en legal fiktion", I Bondeson, U. (red.), *Rationalitet i rättssystemet: antologi*, LiberFörlag, 1979, s. 143

Borgeke, M., Sterzel, G. & Kezovska, G., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 4:e uppl., Jure, 2009

- Borgeke, M. & Månsson, C., *Studier rörande påföljdspraxis m.m.*, 6:e uppl., Jure, 2018
- Bredberg, J., C. Carlson, S. Carlsson, M. Gutman, M. Katzin, S. Nilsson & U. Svallingson, *Likabehandling på pappret? – En kritisk granskning av litteraturen på juristprogrammet*, Juridiska fakulteten, Lunds universitet, 2011
- Dahlman, C. ”Begreppet rättskälla”, ännu opublicerad, u.å.
- Dahlstrand, K., *Kränkning och upprättelse: en rättsociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer*, Lunds universitet, 2012
- Dahmström, K., *Från datainsamling till rapport: att göra en statistisk undersökning*, 5:e uppl., Studentlitteratur, 2011
- Danziger, S., Levav, J., & Avnaim-Pesso, L. “Extraneous factors in judicial decisions”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(17), 2011, s. 6889-6892
- Eriksson, A. & Åkerström, M., *Det allmänna rättsmedvetandet: en teoretisk och empirisk granskning*, Network for research in criminology and deviant behaviour at Lund University, 1994
- Erlanger, H. S. & D. A. Klegon. ”Socialization Effects of Professional School-The Law School Experience and Student Orientations to Public Interest Concerns”, *Law & Soc’y Rev.*, 13, 1978, s. 11-35
- Esaiasson, P., M. Gilljam, H. Oscarsson, A.E. Towns & L. Wängnerud, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 5:e uppl., Wolters Kluwer, 2017
- Flower, L., “The (un)emotional law student”, *International Journal of Work Organisation and Emotion*, 6(3), 2014, s. 295-309
- Frändberg, Å., ”Om rättssäkerhet”, *Juridisk tidskrift* Nr 2 2000/01, s. 269-280
- Hansson, S., M. Hallberg, M. Schlyter, N. Kaakati & A. Olausson, *En normkritisk granskning av termin 3 på juristprogrammet vid Lunds universitet, HT16*, Granskningsutskottet Feministiska Juriststudenter Lund, 2017, tillgänglig på <<http://www.femjurlund.se/granskning/>> (besökt den 10 april 2019)
- Hartman, Thérèse, *Problem eller tillgång? – En studie om social och etnisk mångfald i högskolan*, Acta Universitatis Upsaliensis, 2009, tillgänglig på <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-99344>>
- Hydén, H., ”Rättsociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle”, Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2:a uppl., Studentlitteratur, 2018, s. 209-240
- Jareborg, N. & Zila, J., *Straffrättens påföljdslära*, 5:e uppl., Wolters Kluwer, 2017

- Jerre, K. & Tham, H., *Svenskarnas syn på straff*, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, 2010, tillgänglig på <http://www.criminology.su.se/polopoly_fs/1.30383.1319448541!/menu/standard/file/Svenskarnas_syn_pa_straff.pdf>
- Körner, S. & L. Wahlgren, *Statistisk dataanalys*, 5. uppl., Studentlitteratur, 2015
- Liljeblad, A. & D. Eidenqvist. *Hur blir man "jurist": Om emotionell disciplinering på juristutbildningen i Uppsala*, examensarbete vid Uppsala universitet, 2014
- Lindén, Per-Anders & Similä, Matti, *Rättsmedvetandet i Sverige*, LiberFörlag/Allmänna förl., 1982
- Maclean, R., "First-year law students' construction of professional identity through writing". *Discourse studies*, 12(2), 2010, s. 177-194
- Martén, L. "Political Bias in Court? Lay Judges and Asylum Appeals", *Department of Economics Working Paper 2015:2*.
- Nagel, S., "Political Party Affiliation and Judges' Decisions", *The American Political Science Review*, Vol. 55, Nr. 4, 1961, s. 843-850
- Pettersson, M., C. Dahlman & F. Sarwar, "Är det sant att lekmannadomare påverkas av juridiskt irrelevanta omständigheter, men inte juristdomare?", *Juridisk tidskrift* Nr 2 2017/18, s. 363.
- Svensson, P., "Att slippa lita på sig själv: Marknadsföringsprocessen av juristutbildningen och produktionen av professionellt självförtroende", *Retfærd* 32.4, 2009, s. 3-25.
- Träskman, P. O., "Hur skapas en "jurist" - om juristrollen och juristutbildningen", *Retfærd: Nordisk juridisk tidskrift*, 2003, s. 46-58
— "Skapas det allmänna rättsmedvetandet av att vi är medvetna eller omedvetna?", *Svensk juristtidning* 2015, s. 428.
- Victor, D., "Rättsmedvetandet och straffvärde", *Förhandlingarna vid det tjugonionde nordiska juristmötet i Stockholm 19-21 augusti 1981. D. 2, (Bil. 5-17)*, Svenska lokalstyrelsen för de nordiska juristmötena, Stockholm, 1982

Offentligt tryck

Propositioner

Prop 2016/17:108 Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott

Statliga utredningar

Domstolsverkets rapportserie 2007:2, *Nämndemannakårens sammansättning: Kartläggning av kåren samt utvärdering av rekryteringsarbetet valet 2006*

SOU 1986:14 *Påföljd för brott 2*

SOU 1999:58 *Löser juridiken demokratins problem?*

UKÄ rapport 2017:17, *Tidiga avhopp från högskolan*

Övriga statliga dokument

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, *Strategisk plan 2018–2026*, 2018a, tillgänglig på <<http://jur.lu.se/#!/verksamhetsdokument>>

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, *JAJUP 2010 (reviderad 2018)*, 2018b, tillgänglig på <<http://www.jur.lu.se/#!/juristprogrammet>>

Elektroniska källor

Databaser

Google Trends, ”rättsmedvetande, rättsuppfattning, rättskänsla” <<https://trends.google.com/trends/explore?date=all&q=r%C3%A4ttsmedvetande,r%C3%A4ttsk%C3%A4nsla,r%C3%A4ttsuppfattning>> , 2019 (besökt den 6 april 2019)

Nationalencyklopedin, ”Blut und Boden”. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/blut-und-boden> (hämtad 2019-05-07)

Nationalencyklopedin, ”rättskänsla”. <<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rättskänsla>> (hämtad 2019-04-04).

Nationalencyklopedin, ”rättsuppfattning”. <<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rättsuppfattning>> (hämtad 2019-04-04)

Nationalencyklopedin, ”rättsmedvetande”. <<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rättsmedvetande>> (hämtad 2019-04-04).

Nyhetsmedier

Hagwall, P., ”Juristernas kåranda är problematisk”, *Dagens samhälle*, 28 september 2018, <<https://www.dagenssamhalle.se/debatt/juristernas-ka-randa-ar-problematisk-24102>> (besökt 15 februari 2019)

Kyeyune, M., ”Domstolarnas värdegrund är långt från verkligheten”, *Dagens samhälle*, 20 september 2018, <<https://www.dagenssamhalle.se/kronika/domstolarnas-vardegrund-ar-verklighetsframmande-23971>> (besökt 15 februari 2019)

Rättsfallsförteckning

NJA 2017 s. 814

Solna Tingsrätt, dom 2019-03-04 i mål nr B 557-19

Gällivare tingsrätt, dom 2017-09-12 i mål nr B 647-17

Kammarrätten i Stockholm, dom 2013-07-01 i mål nr 677-13

Bilaga A: Enkät, inklusive ett fall

JURIDISKA
FAKULTETEN

Juriststudenternas syn på straff

Hur skulle *Du* döma?

Det påstås ofta att allmänheten tycker att de som begått brott borde straffas annorlunda än som görs idag. Men vad är juriststudenters inställning till straff? Skiljer den sig från allmänheten?

Du har blivit utvald att tillsammans med andra juriststudenter vid grundterminerna på Lunds universitet delta i denna undersökning som kommer utgöra grunden i ett examensarbete vid juridiska fakulteten.

Det är viktigt att Du som är utvald deltar i undersökningen eftersom det inte finns så många juriststudenter, men självklart är det frivilligt. Dina personuppgifter behandlas i enlighet med GDPR och personuppgiftslagen. Inga enskilda svar kommer redovisas.

Inledningsvis kommer Du få en beskrivning av hur Du fyller i formuläret och en beskrivning av olika typer av straff. Att fylla i formuläret beräknas ta cirka 5 minuter. Jag hoppas att Du vill ta Dig tid att delge mig Din inställning i detta angelägna ämne. Tänk på att det är just **Din** åsikt som efterfrågas, inte vad lagen säger.

Ditt svar är en viktig pusselbit i kunskapen om juriststudenters rättsmedvetande, som i sin tur kan ha betydelse för hur straffsystemet utvecklar sig i framtiden. Lämna gärna in enkäten även om du inte fyller i den färdigt eller inte fyller i den alls – det gör det lättare att räkna ut bortfall.

Stort tack på förhand!

Philip Stålhandske
philip.stalhandske.466@student.lu.se

Handledare för uppsatsen är universitetslektor Christoffer Wong, christoffer.wong@jur.lu.se

Så här fyller Du i enkäten

Efter varje fallbeskrivning finns ett svarsformulär med tre svarskolumner.

I den första kolumnen, längst till vänster, anger Du med ett kryss vilket straff som Du tror att en *domstol* skulle döma ut. Du kan ange max två svar men ett svar är tillräckligt.

I den andra svarskolumnen, i mitten, anger Du med ett kryss vilket straff som *Du själv* skulle döma ut om Du fick bestämma. Du kan ange max två svar men ett svar är tillräckligt.

I den sista kolumnen, längst till höger, anger Du med ett kryss vilket straff som Du tror att *folk i allmänhet* skulle döma ut om de fick bestämma. Du kan ange max två svar men ett svar är tillräckligt.

Sätt ett tydligt kryss i den ruta som motsvarar det straff som Du vill svara	☐
Om Du vill ändra ditt svar så fyll i den felaktiga rutan helt	☐
Sätt sedan ett tydligt kryss i den ruta som motsvarar det straff Du istället vill svara	☐

På kommande två sidor beskrivs de olika former av straff som Du kan svara i de sex olika fallen. Vänligen läs igenom beskrivningarna av dessa straffformer så att Du kan avgöra hur Du vill svara.

Det är viktigt att du anger svar i alla tre kolumnerna för båda fallen.

Olika former av straff

Böter, fast belopp

Penningböter bestäms till lägst 200 kr och högst 4 000 kr.

Dagsböter

Dagsböter tar hänsyn till hur allvarligt brottet är och till den dömdes ekonomiska situation. Som minst utdöms 30 dagsböter och som mest 150 för ett brott.

Villkorlig dom

Den som får villkorlig dom slipper fängelse under förutsättning att han sköter sig under en prøvotid på två år. Straffet kan kombineras med dagsböter eller samhällstjänst.

Skyddstillsyn

Skyddstillsyn är som villkorlig dom, men prøvotiden sträcker sig över tre år, och under första året står den dömde under övervakning. Restriktioner kring den dömdes livsföring kan förekomma. Om domen innefattar någon form av behandlingsplan, exempelvis mot alkohol- eller narkotikamissbruk, ska den dömde fullfölja behandlingen.

Samhällstjänst

Samhällstjänst innebär 40-240 timmars oavlönat arbete i en ideell förening, organisation eller kyrka. Den dömde måste samtycka. Samhällstjänst ges som tillägg till villkorlig dom eller skyddstillsyn. För unga kallas det ungdomstjänst och är då kortare.

Elektronisk fotboja

Fängelsestraff upp till 6 månader kan verkställas utanför anstalt. Detta görs genom intensivövervakning med elektronisk kontroll kombinerat med förbud att vistas utanför + bostaden annat än på angivna tider, exempelvis för arbete.

Fängelse

Fängelse innebär att den dömda får vistas på en kriminalvårdsanstalt. Den kan vara antingen sluten eller öppen, det vill säga där det inte finns murar runt anstalten. Tiden kan variera från fjorton dagar till många år beroende på vad personen dömts för.

Behandling av gärningspersonen

Behandling utanför fängelse innebär för vuxna främst missbruksvård i ett behandlingshem. Det kan ske som en del av fängelsestraffet eller inom ramen för skyddstillsyn. Unga under 21 år kan få behandling i form av olika program som tar sikte på till exempel missbruk, konfliktlösning eller arbetsträning.

Medling

Medling är inget straff utan ett erbjudande till gärningspersonen och brottsoffret att träffas tillsammans med en medlare. Medlingen är frivillig, den ska ske i bägge parter intresse och målet är att minska de negativa följderna av brottet.

Ekonomisk kompensation till brottsoffret

Ekonomisk kompensation är inget straff. Det består i en ersättning från gärningspersonen till brottsoffret för den kränkning som brottet inneburit för offret. Det är alltså inte ett skadestånd som ersättning för den ekonomiska förlust som gärningspersonen åstadkommit för brottsoffret utan just en kränkingsersättning.

Fall nr 1

Anders har fått ett erbjudande om att tjäna 20.000 kr. Han ska resa till Madrid i Spanien och hämta ett parti heroin tillbaka till Sverige. Anders har stora ekonomiska problem.

Han har tidigare berättat för en langare som han känner att han hamnat i ekonomisk knipa eftersom han inte har några pengar. Någon dag senare återkommer langaren till honom om ett jobb som kan ge honom 20.000 kr.

Anders tycker att det låter som lättförtjänta pengar och med de öppna gränserna så tänker han att det säkert inte är så mycket kontroll.

Anders hämtar heroinet på en bar inne i Madrid. Han har fått en halv sedel och ett meddelande om att han ska visa upp denna för en man som har den andra halvan av sedeln. Anders har aldrig mött denne man förut men sedelhalvorna passar ihop och Anders får heroinet. På hotellrummet förvissas han sig om att det verkligen är heroin han fått. Nästa dag tar han flyget tillbaka till Arlanda flygplats. Heroinet är packat i fyra små påsar. Totalt 250 gram heroin är fördelat i de fyra påsarna vilket motsvarar cirka 25.000 brukardoser. Redan hemma har Anders gjort hål i ett par gamla skor och lagt en sula över. Han lägger två påsar i vardera skon och han har skorna på sig under hela hemresan.

När Anders fått sitt bagage i ankomsthallen på Arlanda går han igenom den gröna zonen för passagerare som inte har något att förtulla. Han är spänd och en av tulltjänstemännen fattar misstankar mot honom eftersom han verkar nervös och eftersom fyllningen i skorna får honom att gå lite märkligt. Tullaren vinkar in honom för kontroll och går igenom Anders resväska men hittar ingenting. Anders svettas och är nervös. Tullaren ber om Anders jacka och skor och hittar de fyra påsarna med heroin i skorna. Anders blir därefter anhållen av polisen.

Anders är 34 år gammal och är uppvuxen i Stockholm. Han är narkotikamissbrukare sedan många år. Anders är inte tidigare straffad.

På nästa sida anger Du Dina svar. Max två svar i varje kolumn.

	Vad tror Du att straffet skulle ha blivit i en domstol?	Vad anser Du personligen att straffet bör vara?	Vad tror Du att människor i allmänhet anser att straffet bör vara?
Inget straff...	☐	☐	☐
Böter, fast belopp...	☐	☐	☐
Dagsböter			
1-2 månadslöner...	☐	☐	☐
Mellan 2 och 4 månadslöner...	☐	☐	☐
Över 4 månadslöner...	☐	☐	☐
Villkorlig dom...	☐	☐	☐
Skyddstillsyn...	☐	☐	☐
Samhällstjänst			
Under 50 timmar...	☐	☐	☐
Mellan 50 och 150 timmar...	☐	☐	☐
Över 150 timmar...	☐	☐	☐
Elektronisk fotboja			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
Från 2 till 3 månader...	☐	☐	☐
Över 3 månader...	☐	☐	☐
Fängelse			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
2 månader till 5 månader...	☐	☐	☐
6 månader till 11 månader...	☐	☐	☐
1 år till 1 år 11 månader...	☐	☐	☐
2 år till 2 år 11 månader...	☐	☐	☐
3 år till 4 år 11 månader...	☐	☐	☐
5 år eller mer...	☐	☐	☐
Behandling av gärningspersonen			
Under 2 månader...	☐	☐	☐
Mellan 2 månader och 1 år...	☐	☐	☐
Över 1 år...	☐	☐	☐
Medling...	☐	☐	☐
Ekonomisk kompensation till brottsoffret			
Under 50.000 kr...	☐	☐	☐
Mellan 50.000 och 100.000 kr...	☐	☐	☐
Över 100.000 kr...	☐	☐	☐

Bilaga B: Muntligt anförande vid utdelning av enkät

Hej,

Jag heter Philip Stålhandske och skriver mitt examensarbete i juridik här på fakulteten. Examensarbetet undersöker om man ändrar uppfattning kring påföljd av att läsa på juristprogrammet.

Jag kommer dela ut en enkät med två fall till alla här inne för att se

1. vad ni tycker är rättvisa påföljder
2. vad ni tror en domstol skulle döma
3. vad ni tror allmänheten skulle tycka är ett rättvist straff.

Det är frivilligt att fylla i den och undersökningen är anonym, men det är naturligtvis otroligt uppskattat om ni kan göra det. Eftersom det inte finns så många juriststudenter på varje termin är varje svar viktigt. Får jag inte tillräckligt med svar måste jag börja om med mitt examensarbete, så snälla fyll i den.

Undersökningen tittar på vad ni tycker och tror och testar inte era juridiska kunskaper. Jag uppskattar därför om ni inte kollar i rättskällor eller diskuterar med era kursare medan ni fyller i undersökningen. Frågan vad ni skulle döma är alltså ute efter era personliga åsikter. Strunta i vad lagen säger.

När ni är färdiga med undersökningen kan ni lägga den här framme på katedern. Gör gärna det även om ni inte svarar på alla frågor, eller inte svarar alls. Det gör det lättare för mig att räkna svaren.

Bilaga C: Kodning av kön

Tolkas som ”kvinna” (1)

- K
- F
- Venussymbol
- Kvinna
- Tjej
- Flicka
- KV

Tolkas som ”man” (0)

- M
- Marssymbol
- Man
- Kille
- Manligt

Tolkas som bortfall (99)

- Icke ifyllt fält
- Icke-binär
- Alla former av ickemänskliga föremål, exempelvis ”hund” och ”apache-helikopter”
- Z

Bilaga D: Formler

Om inget annat anges har z-värden och t-värden hämtats ur Körner, S., *Tabeller och formler för statistiska beräkningar*, andra upplagan, Lund, Studentlitteratur, 2000.

För beräkning av p-värde användes Stangroom, J., "Quick P-Value Calculators", *Social Science Statistics*, 2019. Tillgänglig på <https://www.socscistatistics.com/pvalues/>, besökt den 19 maj 2019.

Metadata

Formel 1 – Felaktiga datapunkter i enkät

Enkäter valdes ut för granskning genom att generera 30 slumpmässiga nummer med Excels slumpnummargenerator. För de fall två identiska nummer slumpades fram genererades nya nummer tills inga nummer var identiska. De 30 enkäter med motsvarande ID-nummer granskades sedan.

Aritmetiskt medelvärde = 0,0063

Standardavvikelse = 0,0789

n = 480

z = 2,5758

$0,0063 + 2,5758 \times 0,0789 \div ((480)^{(1 \div 2)}) = 1,5525 \%$

$0,0063 - 2,5758 \times 0,0789 \div ((480)^{(1 \div 2)}) = -0,3025 \%$

Formel 2 – Linjär regression ålder/termin

N=6

$R^2 = 0,7709 \rightarrow r = 0,8780 \rightarrow p = 0,021418$

Narkotikabrott

Formel 3 – Linjär regression andel som vill frihetsberöva/termin

N=6

$R^2 = 0,1165 \rightarrow r = 0,3413$

$\rightarrow p = 0,507928$

Formel 4 – Linjär regression längd på frihetsberövande straff/termin

N=6

$R^2=0,2619 \rightarrow r=0,5118 \rightarrow p=0,29933$

Formel 5 – Linjär regression för respondentens uppfattning delat med bilden av domstolens uppfattning/termin

N=6

$R^2=0,1250 \rightarrow r=0,3536 \rightarrow p=0,491706$

Formel 6 – Linjär regression för respondentens uppfattning delat med bilden av allmänhetens uppfattning/termin

N=6

$R^2=0,1708 \rightarrow r=0,4133 \rightarrow p=0,415349$

Formel 7 – Skillnad i syn på domstol mellan T6+ och övriga

$Z=(P_1-P_2) / (((P_1+P_2)/n)^{(1/2)})$

$P_1=79 \%$

$P_2=85 \%$

$n= 510$

$\rightarrow Z= -1,0581$

Tvåsidig hypotesprövning

$\rightarrow p=0,29001$

Formel 8 – Skillnad i syn på allmänhet mellan T6+ och övriga

$Z=(P_1-P_2) / (((P_1+P_2)/n)^{(1/2)})$

$P_1=78 \%$

$P_2=56 \%$

$n=510$

$$\rightarrow Z=4,2920$$

Tvåsidig hypotesprövning

$$\rightarrow p=0,000018$$

**Formel 9 – Skillnad i syn på allmänhet mellan de som läst
straffrätt och övriga**

$$Z=(P_1-P_2) / (((P_1+P_2)/n)^{(1/2)})$$

$$P_1= 84 \%$$

$$P_2= 62 \%$$

$$n= 510$$

$$\rightarrow Z=4,1118$$

Tvåsidig hypotesprövning

$$\rightarrow p=0,000039$$

**Formel 10 – Skillnad i andel som vill frihetsberöva mellan all-
mänhet och juriststudenter**

$$Z=(P_1-P_2) / ((P*(1-P)*(1/n_1+1/n_2))^{(1/2)})$$

$$P_1= 66,60 \%$$

$$P_2= 81 \%$$

$$n_1=509$$

$$n_2=909$$

$$P= (P_1+P_2 * n_2) / (n_1+n_2) = 75,97 \%$$

$$\rightarrow Z= -6,0879$$

Tvåsidig hypotesprövning

$$p < 0,00001$$

**Formel 11 – Skillnad i fördelning av frihetsberövande straff
mellan juriststudenter och allmänhet**

$$\chi^2=65,3918 \text{ med } 7 \text{ frihetsgrader}$$

$$\rightarrow p < 0,00001$$

Butiksrån

Formel 12 – Linjär regression andel som vill frihetsberöva/termin

N=6

$R^2=0,1609 \rightarrow r=0,4011$

$\rightarrow p=0,430615$

Formel 13 – Linjär regression längd på frihetsberövande straff/termin

N=6

$R^2=0,2169 \rightarrow r=0,4657$

$\rightarrow p=0,35195$

Formel 14 – Linjär regression för respondentens uppfattning delat med bilden av domstolens uppfattning/termin

N=6

$R^2=0,0072 \rightarrow r=0,0849$

$\rightarrow p=0,872956$

Formel 15 – Linjär regression för respondentens uppfattning delat med bilden av allmänhetens uppfattning/termin

N=6

$R^2=0,2212 \rightarrow r=0,4703$

$\rightarrow p=0,346561$

Formel 16 – Skillnad i andel som vill frihetsberöva mellan allmänhet och juriststudenter

$Z=(P_1-P_2) / ((P*(1-P)*(1/n_1+1/n_2))^{(1/2)})$

$P_1=92,35\%$

$P_2=80\%$

$n_1=497$

$$n_2=841$$

$$P = (P_1 * n_1 + P_2 * n_2) / (n_1 + n_2) = 84,59 \%$$

$$\rightarrow Z = 6,0477$$

Tvåsidig hypotesprövning

$$p < 0,00001$$

Formel 17 – Skillnad i fördelning av frihetsberövande straff
mellan juriststudenter och allmänhet

$$\chi^2 = 25,157 \text{ med } 7 \text{ frihetsgrader}$$

$$\rightarrow p = 0,000712$$

Bilaga E: Begreppslista

Δ (delta)	Beteckning för differens eller förändring.
Anchoring	”[E]n bias i förhållande till en given referenspunkt. Om vi får ett tal som referenspunkt har vi en tendens att inte vilja avvika allt för mycket från detta ”ankare” när vi får i uppgift att bedöma storleken hos något, även om det inte finns någon rationell anledning att känna sig bunden av det givna talet.” ¹⁷⁷
Bortfall	”[D]e element i ramen som tillhör målpopulationen och som man planerat att undersöka, men som man ej fick något svar ifrån (eller motsvarande)”
Chitvå-test (χ^2 -test)	Metod för att (förenklat) mäta om skillnader i fördelning mellan två grupper beror på slumpen eller inte. ¹⁷⁸
Ensidig hypotesprövning	Se ”hypotesprövning” nedan.
Frihetsgrader	”[D]et antal värden i en beräkning som är fria att variera. Begreppet frihetsgrader är komplicerat och för att förstå det fullt ut behövs kunskaper i avancerad matematik.” ¹⁷⁹ För den här rapporten används det i chitvå-test och beräknas: ((antal kolumner i en tabell) - 1) * ((antal rader i samma tabell) - 1).
Hypotes	Antagande angående en population. ¹⁸⁰
Hypotesprövning	”[A]tt man med hjälp av slumpmässiga urval bedömer trovärdigheten i <i>hypoteser</i> [...] angående populationen.” ¹⁸¹ Kan vara ensidig eller tvåsidig. Vid ensidig hypotesprövning testas antingen hypotesen att ett värde är större (>) eller mindre (<) än det värde som antas enligt nollhypotesen. Vid tvåsidig hypote-

---

¹⁷⁷ Pettersson, Dahlman & Sarwar 2017/18, s. 372.

¹⁷⁸ Körner & Wahlgren 2015 s. 243 ff.

¹⁷⁹ Frisk 2019.

¹⁸⁰ Körner & Wahlgren 2015 s. 188.

¹⁸¹ Körner & Wahlgren 2015 s. 188. Kursiv i original.

	sprövning testas om värdet <i>avviker</i> från nollhypotesen ($\neq$), det vill säga om värdet är antingen större eller mindre. ¹⁸²
Interpolerad median	Ett sätt att beräkna medianen när materialet är indelat i klasser. Först fastställs i vilken klass medianen ligger. Därefter antas värdena vara jämt fördelade inom den klassen. Utifrån det antagandet uppskattas det exakta värdet för medianen. ¹⁸³
Klass	En gruppering av värden efter lägsta och högsta värde. Till exempel ”3-5 månader” eller ”9-12 äpplen”. Se även ”öppen klass” nedan.
Kohortstudie	Att ”följa en avgränsad population över tiden och se vad som händer”. ¹⁸⁴
Kvartil	Värdet som är större än 75 % av materialet och mindre än 25 % av materialet, eller tvärt om. Jämför ”median” nedan.
Linjär regression	En rät linje dragen genom datapunkter i ett diagram med minsta möjliga genomsnittliga avstånd till samtliga datapunkter. ¹⁸⁵
Linjärt samband	Se ”linjär regression”.
Outlier	Extrema observationer, som avviker kraftigt från såväl medianen som kvartilerna. ¹⁸⁶
Median	Värdet som är större än 50 % och mindre än 50 % av materialet, det vill säga ”delar materialet mitt itu”. ¹⁸⁷
Mothypotes (H_1)	Den teori om verkligheten som nollhypotesen prövas mot. Betecknar alltid ett annat värde än nollhypotesen och ska i allmänhet formuleras innan data samlas in. ¹⁸⁸
n	Antal

¹⁸² Körner & Wahlgren 2015 s. 202 ff.

¹⁸³ Dahmström 2011 s. 44–46.

¹⁸⁴ Dahmström 2011 s. 402.

¹⁸⁵ Körner & Wahlgren 2015 s. 370 ff.

¹⁸⁶ Dahmström 2011 s. 49 f.

¹⁸⁷ Dahmström 2011 s. 44.

¹⁸⁸ Körner & Wahlgren 2015 s. 202 ff.

Nollhypotes (H_0)	Ett antaget värde som prövas med hjälp av insamlade data. Prövningen leder antingen till att nollhypotesen accepteras eller förkastas. ¹⁸⁹
Normalfördelning	Ett sätt för värden att gruppera sig kring medelvärdet, med få outliers. Kallas på engelska ”bell curve”, vilket ger en bild av hur värden som fördelar sig på det sättet ser ut i ett diagram.
p-värde	”Sannolikheten att få minst en så stor skillnad som den vi fått mellan stickprovets värde och värdet enligt nollhypotesen, allt enligt förutsättning att nollhypotesen är korrekt. [...] Är p-värdet litet förkastar vi nollhypotesen och ju mindre p-värdet är desto större är stödet för mothypotesen.” ¹⁹⁰
Standardavvikelse	Spridningen hos en variabel. ¹⁹¹
Statistiskt signifikant	Sannolikheten för ett typ I-fel. Ju högre signifikans, desto lägre sannolikhet för fel.
Trendlinje	Linje som visar ett mönster i de data som visas i ett diagram. I den här uppsatsen enbart använd för att visa linjär regression.
Tvåsidig hypotesprövning	Se ”hypotesprövning” ovan.
Typ I-fel	Att man förkastar en nollhypotes fast den är sann. ¹⁹²
Typ II-fel	Att man inte förkastar en nollhypotes som är falsk. ¹⁹³
Öppen klass	En klass som inte har topp eller botten. Till exempel ”5 år eller uppåt” eller ”under 2 månader”.

Källor för bilaga E

Dahmström, K., *Från datainsamling till rapport: att göra en statistisk undersökning*, 5. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011

Frisk, E., ”Frihetsgrader”, *Statistisk ordbok*. <https://www.statistiskordbok.se/ord/frihetsgrader/>, 2019 (besökt 2019-05-07)

Körner, S. & L. Wahlgren, *Statistisk dataanalys*, 5. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015

¹⁸⁹ Körner & Wahlgren 2015 s. 197 ff.

¹⁹⁰ Körner & Wahlgren 2015 s. 214.

¹⁹¹ Dahmström 2011 s. 52.

¹⁹² Körner & Wahlgren 2015, s. 206.

¹⁹³ Körner & Wahlgren 2015, s. 206.

Pettersson, M., C. Dahlman & F. Sarwar, "Är det sant att lekmannadomare påverkas av juridiskt irrelevanta omständigheter, men inte juristdomare?", *Juridisk tidskrift* Nr 2 2017/18, s. 363.